

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»**

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНИХ НАУК І СОЦІАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

освітній рівень – бакалавр

на тему: **«КОЛЕКТИВНА ІДЕНТИЧНІСТЬ І ПОЛІТИКА ПАМ'ЯТІ У
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ: ІСТОРИЧНІ НАРАТИВИ УКРАЇНИ У
ВЗАЄМОДІЇ ІЗ ПОЛЬЩЕЮ»**

Виконала:

студентка 4 року навчання
спеціальності 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»

Сущева Валерія Олегівна

Керівник

Гриценко Олена Миколаївна
професор, доктор політичних наук,
професор кафедри міжнародних відносин

КИЇВ 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ КОЛЕКТИВНОЇ ПАМ'ЯТІ ТА ПОЛІТИКИ ПАМ'ЯТІ У “MEMORY STUDIES”	10
1.1. Загальні визначення: політика пам'яті в міжнародних відносинах, колективна та історична пам'ять, наративи, конфлікти пам'яті.....	10
1.2. Проблеми визначеності термінів, їхнього практичного застосування та актуальність.....	16
1.3. Постановка та обґрунтування методу дослідження (критичний аналіз дискурсу).....	20
РОЗДІЛ 2. ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ПАМ'ЯТІ (1991-2022 РР.)	24
2.1. Проблема національної ідентичності та внутрішні дебати щодо формування політики пам'яті в Україні до повномасштабного вторгнення.....	24
2.2. Українські наративи у зовнішньополітичному порядку денному: огляд та основні характеристики	30
РОЗДІЛ 3. КОНФЛІКТИ ПАМ'ЯТІ У МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ НА ПРИКЛАДІ ІСТОРИЧНИХ СУПЕРЕЧНОСТЕЙ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ВІДНОСИН	39
3.1. Взаємодія польської та української моделей пам'яті після розпаду СРСР та в контексті російської пропаганди.....	39
3.2. Війни пам'яті у відносинах Польщі та України.....	45
ВИСНОВКИ	52
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	57
АНОТАЦІЯ	67

ВСТУП

В умовах повномасштабної російської агресії політика історичної пам'яті в Україні відіграє ключову роль у формуванні суспільної ідентичності, визначенні національних цінностей та легітимації державності¹. Дослідник Т. Кузіо зауважує: “Немає пам'яті – немає ідентичності, немає ідентичності – немає нації”². Як джерело пам'яті суспільства, історія не лише допомагає розуміти минуле, а й виконує конкретні стратегічні завдання, такі як підтримка державного суверенітету України, використання історичних подій та символів, які підкреслюють важливість нашої держави, усвідомлення відмінності українців від інших націй та покращенні її міжнародного іміджу, поглибленні дипломатичних зв'язків із західними країнами.

Аналіз зовнішньополітичної доктрини України від моменту здобуття незалежності дозволяє побачити зміни у геополітичному середовищі, а також соціально-політичні та економічні трансформації. На перших етапах незалежності, ізольованість від цивілізованого світу визначала цінності та орієнтації українського суспільства, однак пізніше, зміни у свідомості людей, спроби переосмислення постколоніального та посткомуністичного минулого, сподівання на успішний розвиток країни стали визначальними і сприяли підвищенню національного самовизначення українців³. Найважливішим кроком у цьому напрямку стали події 2013-2014 років, що підштовхнули Україну до напрямку на євроінтеграційний курс, нині зафіксованому у Стратегії зовнішньополітичної діяльності України⁴.

Однак відсутність змістовного, консолідуючого поняття української нації та історичного минулого призводить до суперечливого, часто амбівалентного процесу

¹ Яблонський В. М., Лозовий В. С., Валевський О. Л., Здіорук С. І., Зубченко С. О. та ін. (2019). Політика історичної пам'яті в контексті національної безпеки України : аналіт. доповідь. Київ : НИСД. Ст. 13

² Kuzio, T. (1998). *Ukraine. State and Nation Building*. London. Routledge. P. 134.

³ Дурман О., Дурман М. (2022). Політологічний аналіз зовнішньополітичного курсу незалежної України. *Таврійський науковий вісник Серія "Публічне управління та адміністрування"*. URL: <https://www.researchgate.net/publication/359986764>. Ст. 3-5

⁴ Президент України. (2021). Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року "Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України". *Президент України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4482021-40017> (дата звернення: 18.04.2024).

формування ідентичності з 1991 р.⁵. Таким чином, українська ідентичність може бути розглянута як “незавершений проєкт”, довготривалий і складний. Через свої особливості, пов’язані з тривалим періодом бездержавності, контролем територій різними імперіями і державами, мовно-культурною асиміляцією, а також впливом чужих міфів та стереотипів у історичній пам’яті населення, Україна все ще віднаходить оптимальну модель національної ідентичності, яка б органічно поєднувала політичні та громадянські аспекти, враховуючи соціокультурну і мовну специфіку різних регіонів країни⁶. Повномасштабне російське вторгнення у лютому 2022 р. та новий етап війни значно консолідували українське суспільство: наразі Україна ще більше потребує відродження та переосмислення національно-ідентичних факторів, воюючи проти Росії та об’єднуючи прихильників і противників націоналістичного нарративу пам’яті⁷. Ця війна формує новий нарратив боротьби й героїзму, які мають потужний об’єднувальний потенціал, через що не можуть бути зведені до сухих партійних завдань з міфологізації та глорифікації минулого в українській політиці пам’яті.

Проблема дослідження полягає у тому, що суперечності щодо напрямків формування української політики пам’яті ускладнюють нарративи, які транслюються суспільству, що у свою чергу гальмує процеси консолідації національного нарративу пам’яті. На фоні зростаючого запиту щодо переосмислення “складних сторінок історії” України 20 ст. і початку 21 ст. на багатьох рівнях (державному, науковому, суспільному) з фокусом на долях конкретних людей, а також щодо створення “інфраструктури пам’яті” (комеморативних інституцій, архівів, музеїв) є необхідним реформувати політику пам’яті для утвердження єдиної національної ідентичності та цінностей⁸.

⁵ Korostelina K. (2018). Mapping national identity narratives in Ukraine. *Cambridge University Press*. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/nationalities-papers/article/abs/mapping-national-identity-narratives-in-ukraine/E94A1291CF8FFECA52E0F57791E43F9C>. P. 1-2

⁶ Яблонський В. М., Лозовий В. С., Валевський О. Л., Здіорук С. І., Зубченко С. О. та ін. (2019). Політика історичної пам’яті в контексті національної безпеки України : аналіт. доповідь. *Kuiv : НІСД*. Ст. 21-25

⁷ Kasianov G. (2023). Nationalist Memory Narratives and the Politics of History in Ukraine since the 1990s. *Cambridge University Press on behalf of the Association for the Study of Nationalities*. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/nationalities-papers/article/abs/nationalist-memory-narratives-and-the-politics-of-history-in-ukraine-since-the-1990s/6436C3912CD497A88C3E937192008925> (date of access: 18.04.2024). P. 16

⁸ Нагірняк Т. (2020). Виклики і перспективи політики пам’яті. *Фонд “Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва*. URL: <https://dif.org.ua/article/vikliki-i-perspektivi-politiki-pamyati> (дата звернення: 18.04.2024).

Актуальність роботи може бути обґрунтована нагальною потребою у рефлексії над національно-ідентичними факторами в межах російської загарбницької війни, важливістю визначити, яке уявлення про Україну мають європейські країни, можливі шляхи подолання історичних контроверсій в українсько-польських відносинах. З огляду на поставлене питання дослідження, **метою роботи** є з'ясувати, які історичні наративи домінують в українському дискурсі у відносинах з колективним Заходом (особливо Польщею) зі здобуття незалежності 1991 р. та до сьогодні, а також встановити перспективи у подальшій розбудові консолідуючої української моделі пам'яті. Зважаючи на наведену мету, можна сформулювати наступні дослідницькі **завдання**:

- Виокремити наративи про історію України та її національну ідентичність, що домінували в офіційному політичному українському дискурсі перед повномасштабним вторгненням;
- З'ясувати, які наративи, що співіснують у політичному дискурсі, вплинули на українське суспільство до і після подій 2014 та упродовж 2022 рр.;
- Встановити контроверсії, які існували в українському суспільстві щодо колективної пам'яті та національної ідентичності під час періоду незалежності для кращого розуміння українських “memory studies”;
- Виявити, які історичні наративи використовує Україна для досягнення сучасних зовнішньополітичних цілей;
- Визначити основні аспекти суперечок між Республікою Польща та Україною щодо історичного спадку Другої світової війни, зокрема контроверсій навколо ООН і УПА та їхньої ролі у Волинській трагедії.

Опис використаної літератури. Галузі дослідження пам'яті (“memory studies”) та політика пам'яті (“politics of memory”) уперше виникли як міждисциплінарні й базувалися на різних наукових дисциплінах, таких як історія, соціологія, психологія, лінгвістика, культурологія, політологія. Фундамент соціологічного дослідження пам'яті, що наголошував на соціальній конструкції пам'яті та її зв'язку з груповою ідентичністю, розвинув Моріс Гальбвакс, французький соціолог, відомий своєю роботою про колективну пам'ять. Інший

французький історик П'єр Нора уславився тим, що ввів концепцію “місць пам'яті” (“lieux de mémoire”), де історична пам'ять створюється, зберігається та передається шляхом символізації, сакралізації та ритуалізації. Дослідники концепції нарративів з позиції конструктивістської теорії Патерсон і Монро, а також Полкінгорн визначили, як спосіб сприйняття та інтерпретації подій, що відбуваються навколо нас, впливає на формування публічних думок та переконань, а також визначає політичні орієнтації та соціальні цінності суспільства. У своїй роботі з визначення впливів минулого на колективну пам'ять та встановлення парадигми політичної пам'яті Петер Веровшек⁹ з'ясував, що політика пам'яті охоплює широкий спектр діяльності індивідів на різних рівнях суспільства, включаючи культурну, соціальну, та громадську сфери. У роботі також були використані дослідження української політики пам'яті, зокрема праці кандидата історичних наук, доцента Василя Яблонського¹⁰, наукової співробітниці Гельсінського колегіуму передових досліджень Ліни Кліменко¹¹, кандидата технічних наук, колишнього директора Інституту культурної політики Олександра Гриценка¹², доктора історичних наук Георгія Касьянова¹³. Згідно з дослідженням Василя Яблонського у рамках Національного інституту стратегічних досліджень, питання національної ідентифікації та історичної пам'яті, зокрема в контексті взаємодії з європейськими сусідами України, сьогодні є особливо актуальним. Ліна Кліменко проводить огляд історичних нарративів, які використовували проєвропейські українські політики для підкріплення своєї зовнішньої політики, спрямованої на європеїзацію та дерусифікацію. Для пояснення нарративів української та польської культур пам'яті, що характеризуються взаємно несумісними репрезентаціями історичних подій

⁹ Verovšek P. (2016). Collective memory, politics, and the influence of the past: the politics of memory as a research paradigm, *Politics, Groups, and Identities*, 4:3, 529-543, DOI: 10.1080/21565503.2016.1167094.

¹⁰ Яблонський В. М., Лозовий В. С., Валевський О. Л., Здіорук С. І., Зубченко С. О. та ін. (2019). Політика історичної пам'яті в контексті національної безпеки України : аналіт. доповідь. *Kuiv : НИСД*.

¹¹ Klymenko L. (2022). The Role of Historical Narratives in Ukraine's Policy Toward the EU and Russia. *Historical Memory and Foreign Policy*. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-15194-1_3

¹² Grytsenko O. (2022). Politics of memory in Ukrainian-Polish relations: Poland's hyper-activeness and Ukraine's reactiveness. *The Politics of Memory in Poland and Ukraine: From Reconciliation to De-Conciliation*. Routledge.

¹³ Kasianov G. (2023). Nationalist Memory Narratives and the Politics of History in Ukraine since the 1990s. *Cambridge University Press on behalf of the Association for the Study of Nationalities*. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/nationalities-papers/article/abs/nationalist-memory-narratives-and-the-politics-of-history-in-ukraine-since-the-1990s/6436C3912CD497A88C3E937192008925> (date of access: 18.04.2024).

(здебільшого травматичного досвіду 1930-х та 1940-х рр.), дослідник українсько-польських відносин Олександр Гриценко пропонує політику взаємного обмеження, яка передбачає утримання від просування упереджених наративів, уникнення державного фінансування екстремальних культурних продуктів і утримання від дій у відповідь у двосторонніх відносинах. За його словам, слід також розділити двосторонню політику, щоб відокремити болючі спогади від теперішніх і майбутніх проблем партнерства, що буде детальніше досліджено у наступних розділах. Для заглиблення у внутрішні дебати політики пам'яті в українському дискурсі до повномасштабного вторгнення 2022 р. було взято дослідження Г. Касьянова. Виходячи з наявної літератури, були виокремлені такі **питання дослідження**: які історичні наративи та дискурси домінували в Україні з моменту здобуття незалежності і до сьогодні? Як Україна використовує інтерпретацію власного минулого на міжнародній політично-культурній арені? Як українські офіційні наративи щодо спільного минулого призводять до виникнення конфліктних точок у відносинах із Республікою Польща сучасної доби?

Об'єктом дослідження є державна політика пам'яті України з 1991 р. в рамках внутрішньо- та зовнішньополітичного дискурсу. Увага зосереджена на вивченні різних способів уявлення та тлумачення історичних подій і політичних процесів у межах українського суспільства та його відносин із західноєвропейським протягом періоду після незалежності. **Предметом дослідження** є історичні та політичні наративи, спрямовані на формування національної ідентичності, утвердження української спільноти як невід'ємної частини європейської в умовах російської війни проти України.

Методологія дослідження. У роботі був застосований критичний аналіз політичного дискурсу, який можна розділити на кілька етапів: визначення об'єкта дослідження: основних наративів української політики пам'яті, втілених у формі політичних виступів офіційних представників держави, медійних публікацій, документів, газет і новинних сайтів тощо; обрання конкретного підходу — критичного дискурс-аналізу в рамках критичної теорії міжнародних відносин, яка має на меті не лише аналізувати і розкривати проблеми у національних та

міжнародних суспільствах, але й активно сприяти їхній трансформації та поліпшенню. Це може включати розробку нових моделей управління, рекомендацій, соціальних практик, що сприятимуть покращенню якості життя громадян. За допомогою аналізу публікацій Українського інституту національної пам'яті, Інституту національної пам'яті Польщі, політичних виступів та заяв президентів, текстів президентських указів, законів, заяв Сейму та Верховної Ради здійснено спробу інтерпретувати результати та визначити, як дискурсивні елементи сприяють конкретним соціальним, політичним процесам української політики до сьогодні і який це має вплив на імідж України на міжнародній арені.

Структура дослідження. Робота складається з вступу, трьох розділів, висновку, списку використаних джерел. Вступ описує актуальність, мету, об'єкт, предмет та методологію дослідження, також вказані роботи авторів, які були використані у процесі роботи. Основна частина роботи складається з трьох частин:

- У першому розділі надано загальну характеристику феномену політики пам'яті в міжнародних відносинах, колективної ідентичності та історичної пам'яті, наративів, конфліктів (або війн) пам'яті. Розкрито ключові поняття та їхні взаємозв'язки, висвітлено проблеми, пов'язані з розпливчатістю термінів у політиці пам'яті, їхнього практичне застосування, а також їхня актуальність у сучасному контексті. Обрано та обґрунтовано метод дослідження, яким є критичний аналіз дискурсу, що використовується в подальших розділах для аналізу політики пам'яті України та Польщі.
- У другому розділі досліджено еволюцію політики пам'яті в Україні та її взаємодію з польською з моменту здобуття незалежності у 1991 р. до повномасштабного вторгнення Росії, проведено огляд основних наративів української політики пам'яті для здійснення зовнішньополітичних цілей, таких як курс на євроінтеграцію та відокремлення від російської та радянської парадигми наративів.
- У третьому розділі проаналізовано вплив різних політик пам'яті на виникнення конфліктів пам'яті на транснаціональному рівні й перспективи

їхнього вирішення. На прикладі проблем, пов'язаних з історичними наративами щодо Волинської трагедії з українського та польського боку, їхнім впливом на теперішні відносини між Польщею та Україною, з'ясовується, які стратегії вирішення конфліктів пам'яті існують між двома країнами в умовах повномасштабної російської агресії.

У кінці кожного розділу наведені стислі висновки. Загальні висновки роботи також надані наприкінці роботи. Після висновків розміщений термінологічний словник. Список використаної літератури в алфавітному порядку й анотація містяться після термінологічного словника.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ КОЛЕКТИВНОЇ ПАМ'ЯТІ ТА ПОЛІТИКИ ПАМ'ЯТІ У “MEMORY STUDIES”

1.1. Загальні визначення: політика пам'яті в міжнародних відносинах, колективна та історична пам'ять, наративи, конфлікти пам'яті

У сучасних міжнародних відносинах роль колективної пам'яті та політики пам'яті привертають все більшу увагу як важливі фактори, що формують поведінку держав, міжнародні відносини та формування ідентичності. Перетин пам'яті, політики та ідентичності на міжнародній арені став важливою сферою дослідження¹⁴. Цей розділ має на меті з'ясувати визначення політики пам'яті в міжнародних відносинах, наголошуючи на поняттях політиці пам'яті як такої, створенні та відтворенні наративів, конструюванні ідентичності, конфліктах пам'яті.

Політика пам'яті у міжнародних відносинах означає навмисне маніпулювання, інтерпретацію та використання історичних наративів і пам'яті суспільства у політичних цілях як усередині країни, так і на міжнародному рівні. Це передбачає створення національної ідентичності, виправдання урядових дій та просування конкретних ідеологічних цілей шляхом вибіркового просування або замовчування історичних подій, оскільки як урядові, так і неурядові організації прагнуть вплинути на сприйняття минулого для досягнення власних стратегічних цілей. Політики часто використовують пам'ять як інструмент для мобілізації колективного розуміння минулого¹⁵. Вони формують і продумують важливі історичні аналогії¹⁶; в інших випадках вони використовують минуле стратегічно, маніпулюючи пам'яттю, щоб виправдати свої дії шляхом посилення на події, що

¹⁴ Богінська І. (2021). Конфлікти пам'яті в міжнародних відносинах. *Регіональні студії*. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/39528/1/КОНФЛІКТИ.pdf> (дата звернення: 18.04.2024). Ст. 103

¹⁵ Verovšek P. (2016). Collective memory, politics, and the influence of the past: the politics of memory as a research paradigm, *Politics, Groups, and Identities*, 4:3, 529-543, DOI: 10.1080/21565503.2016.1167094. P. 529

¹⁶ Yueen Foong Khong. (1992). *Analogies at War*. Princeton University Press. URL: <https://press.princeton.edu/books/paperback/9780691025353/analogies-at-war> (date of access: 18.04.2024).

сформували колективну свідомість їхньої спільноти¹⁷. Попри те, що розбіжності починаються у межах внутрішніх конфліктів, вони часто переходять у сферу зовнішніх відносин. На думку Коткіна¹⁸, вони свідчать про те, що “наративи є... інструментами політики”. У творах соціально-політичного характеру, таких як Патерсона і Монро та Дональда Е. Полкінгорна, наратив розуміється як особисте або колективне суб’єктивне пізнання подій, що відбуваються навколо з метою формування сенсу світу та як спосіб комунікації і передачі певного політичного та соціального контексту. За своєю природою, наратив є конструктивістським і тому не обов’язково правдивим чи хибним. Наратив будується через послідовний і причинно-наслідковий порядок подій, у певному часі та просторі.¹⁹

Наративи можуть також розглядатися як когнітивні структури, які використовують для тимчасової організації дій і подій та надання їм важливості, як зазначає дослідник Дональд Е. Полкінгорн²⁰. Таке структурування наративів відбувається з позиції теперішнього часу, а також досвіду: наприклад, окремі індивіди по-різному називають об’єкти і явища та зв’язують події, які обирають конкретно для включення у цілісну історію, розмежовують початок і кінець, пояснюють та аналізують значення цих подій тощо. Отже, відповідно до Полкінгорна, минуле для індивідів і суспільства відкрите для ре-інтерпретації у контексті сучасних потреб. Минуле є радше не відтворенням, а реконструкцією, що зазнає багатьох інтерпретацій, які зрештою вбудовуються в культуру та історію окремого суспільства.

Конфлікти, пов’язані з інтерпретацією історичних подій, також відомі як “війни пам’яті”, у відносинах між суспільствами не є унікальним чи новим явищем²¹. Представники різних наук зосереджені на природі цих конфліктів,

¹⁷Hayden, R. M. (1992). Balancing Discussion of Jasenovac and the Manipulation of History. *East European Politics and Societies*. P. 207–212.

¹⁸Kotkin, S. (1998). 1991 and the Russian Revolution: Sources, Conceptual Categories, Analytical Frameworks. *The Journal of Modern History* 70 (2). P. 403

¹⁹Klymenko L. (2022). The Role of Historical Narratives in Ukraine’s Policy Toward the EU and Russia. *Historical Memory and Foreign Policy*. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-15194-1_3 (date of access: 18.04.2024). P. 976

²⁰Polkinghorne, D. E. (2005). Language and meaning: Data collection in qualitative research. *Journal of Counseling Psychology*. <https://doi.org/10.1037/0022-0167.52.2.137>. Pp. 3-10

²¹Богінська І. (2021). Конфлікти пам’яті в міжнародних відносинах. *Регіональні студії*. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/39528/1/КОНФЛІКТИ.pdf> (дата звернення: 18.04.2024). Ст. 104

намагаються зрозуміти суть проблеми та запропонувати потенційні рішення. Боротьба за розуміння історії формує і предметне поле політичних наук. У сфері міжнародних відносин захист певної історичної пам'яті, боротьба з різними фальсифікаціями історії впливає на сферу зовнішньої політики держави. Історична пам'ять кожної окремої нації викладена у вигляді знань, культурних стереотипів, символи, міфів. Вона відрізняється від історичної свідомості, яка поєднує систематизовану (наприклад, через систему освіти) і випадкову інформації (що її формують ЗМІ, соціальні мережі, художня література). Історична пам'ять, з іншого боку, є демонстрацією та осмисленням процесу збереження і відтворення минулого досвіду народу та держави (за допомогою уроків історії) і застосування цього досвіду у сучасному житті суспільства²². Історична пам'ять стосується не стільки історичних фактів, скільки стереотипізованих версій цих фактів, їхніх оцінних уявлень²³. Ключовим фактором у формуванні національної ідентичності є “конструювання історії”: сакралізація історичних подій, визначних особистостей, урочисті заходи з вшанування пам'яті, загальний символізм усього процесу дозволяє сформувати контекст, у якому поєднання емоційних і раціональних елементів буде використане для створення спільного наративу або історії для нації, що сприяє утвердженню та зміцненню національної ідентичності.

Концепція колективної пам'яті, або “*mémoire collective*”, була вперше представлена та розроблена міжвоєнним французьким соціологом Морісом Гальбваксом. У своїй праці 1924 р. він розробив та вклав оригінальну думку в історичні дослідження, що існували в дискурсі. Аналізуючи поведінку травмованих солдатів Першої світової війни, він стверджував, що колективна пам'ять є соціальною конструкцією, яка, однак, загалом зазвичай спотворюється під час акту реконструкції минулого суспільством²⁴. За словами Гальбвакса, цей процес викривлення “охороняють” правлячі еліти у спробі маніпулювати колективною пам'яттю та стратегічно розгортати її у світі мінливих норм, правил і політичних

²² Яблонський В. М., Лозовий В. С., Валевський О. Л., Здіорук С. І., Зубченко С. О. та ін. (2019). Політика історичної пам'яті в контексті національної безпеки України : аналіт. доповідь. *Kuiv : НІСД*. Ст. 16

²³ *Ibid.* Ст. 23

²⁴ Apfelbaum E. (2010). *Halbwachs and the Social Properties of Memory. Memory: Histories, Theories, Debates*. URL: <https://www.jstor.org/stable/j.ctt1c999bq.9?seq=7> (date of access: 18.04.2024). Pp. 82-83

імперативів²⁵. Як тема наукового інтересу, концепція колективної пам'яті Гальбвакса утвердилася лише після післявоєнного “буму пам'яті” у 1960-х роках. І все ж, незважаючи на багаторічні дослідження, ця сфера залишається невловимою через свою цілісну суб'єктивність і відсутність визначення.

Проте погляди Гальбвакса на історичні процеси формування пам'яті брали за основу позитивістську історіографію другої половини ХХ ст., що характеризувалася тяжінням до “великих наративів” і мала займатися минулими подіями, без участі живих свідків. Такий підхід втрачає описи процесів та більшість деталей, які зберігаються в людській пам'яті, натомість прагнучи універсальності, тому вчення Гальбвакса на сьогодні не має такої актуальності, яку воно викликало у минулому столітті²⁶. До того ж, надійність Гальбвакса як ученого викликає сумніви з огляду на його багаторічні дослідження зв'язку між пам'яттю та сновидіннями у тій же роботі “Les cadres sociaux de la mémoire”²⁷.

Питання про те, чи варто чітко відокремлювати історію від феномену колективної ідентичності, залишається дискутованим. Наприклад, Ерік Лангенбахер розглядає ці поняття не як “конкуруючі”, а як “динамічно пов'язані” сутності; тим не менше, між ними слід проводити різницю, оскільки історія має “тонкий” шар інтерпретації та відносно вільна від упередженості та особистого наративу, тоді як шар пам'яті є “товстим”, емоційним і підданим ретельному посередництву та різноманітним інтерпретаціям²⁸. На думку автора, колективні спогади зазвичай не можуть бути настільки емоційно інтенсивними, щоб політично впливати на людей протягом тривалого часу. У цьому сенсі Є. К. Онкен пропонує термін “політична пам'ять”, який визначається як “форма структурної влади, яка діє через радикальний відбір і спрощення, високу символічну інтенсивність та

²⁵ Ibid. P. 92

²⁶ Ільїн В. (2023). Індивід і соціум в контексті “колективної пам'яті» Моріса Гальбвакса. *Проблеми всесвітньої історії*. № 2 (22). С. 10.

²⁷ Sutton J. (2012). Maurice Halbwachs on dreams and memory. *Springer*. URL:

https://www.researchgate.net/publication/371686424_Maurice_Halbwachs_on_dreams_and_memory.

²⁸ Langenbacher E., Shain Y. (2010). Power and the Past: Collective Memory and International Relations. *Georgetown University Press*. URL: <https://www.jstor.org/stable/j.ctt2tt597>. P. 28

емоційну привабливість”²⁹. Цю владу здійснюють не лише еліти, як описує Гальбваск, а й різні групи й особи, які змагаються за участь у створенні та представленні колективної пам’яті та політичних ідентичностей³⁰.

На думку Пітера Веровшека, вичерпне розуміння політики пам’яті не повинно обмежуватися інституційною площиною, а має охоплювати роботу на всіх рівнях аналізу³¹. Хоча вивчення змісту певних дискурсів, наративів та ідей у політичних інституціях є відносно простим, розуміння того, як саме дискурси пробиваються в політику, є більш складним. У роботі з теорії дискурсу німецький філософ і соціальний теоретик, прихильник критичної теорії та прагматизму Юрген Габермас розрізняє “формальну” та “неформальну” публічні сфери. До першої належать “парламенти, суди, міністерства, адміністрації”, що включають у себе діяльність “політиків” і “policymakers”, а друга сфера описує неформальний конфлікт думок на політичній публічній арені, де дії та дискусії щодо політичних та соціальних питань відбуваються поза формальними структурами уряду, не піддаючись прямому регулюванню чи контролю з боку держави³². Це розмежування, проведене Ю. Габермасом, підкреслює важливість як формальної, так і неформальної публічних сфер у формуванні політичного дискурсу.

Поглиблений фокус на інституціях під час дослідження впливу політики пам’яті обумовлений тим, що особи на державних посадах здатні у ширшій мірі мобілізувати державні ресурси, такі як запровадження спеціальних предметів у школах, меморіали, а також законодавство. Існує дисбаланс у здатності політичних лідерів та їхніх виборців (ширшої громадськості) отримувати доступ і використовувати політику пам’яті чи історичний контекст, адже лідери зазвичай мають більший доступ до інформації, що дає їм перевагу у формуванні наративів і прийнятті рішень на основі подій минулого. Однак хоча лідери мають більший вплив на формування наративів, громадськість відіграє вирішальну роль у

²⁹ Onken E.-C. (2010). Memory and democratic pluralism the baltic states - rethinking the relationship. *Journal of Baltic Studies*, Vol. 41, No. 3, Special Issue: Memory and Democratic Pluralism in the Baltic States – Rethinking the Relationship. URL: <https://www.jstor.org/stable/43212968> (date of access: 18.04.2024). P. 280

³⁰ Ibid. P. 278

³¹ Verovšek P. (2016). Collective memory, politics, and the influence of the past: the politics of memory as a research paradigm, *Politics, Groups, and Identities*, 4:3, 529-543, DOI: 10.1080/21565503.2016.1167094. Pp. 534-535

³²Ibid. P. 535

прийнятті, інтерпретації, оскарженні цих наративів³³. Таким чином, президенти, міністри закордонних справ і дипломати спрямовують усі зусилля для просування національних історичних наративів, але через різні підходи до політики пам'яті напружені відносини між державами можуть посилюватися.

Конфлікти, або війни пам'яті досліджують зв'язок між ідентичністю держави та її зовнішньою політикою, що створює нову парадигму дослідження міжнародних відносин. Конфлікти пам'яті можуть виникати всередині суспільства і зазвичай асоціюються з певними подіями, які складно зробити частиною історії через те, що вони турбують, вимагають уваги та переосмислення, а також викликають сильні емоції³⁴. Суспільствам Центральної та Східної Європи часто доводиться мати справу з важким минулим, що впливає з досвіду Другої світової війни, однієї або кількох окупацій різних режимів, нового післявоєнного ладу, репресій, примусових переселень, етнічних чисток та геноциду. Дослідження конфліктів пам'яті у міжнародних відносинах базуються на випробуваних політиках використання минулого різних моделях політики пам'яті з точки зору постановки інструментів та результатів³⁵. Проте в останні роки використання наративів минулого призводить до зростання напруги та ворожості у відносинах між державами. У цьому відношенні важливі елементи важкого минулого України (особливо участі українців у Другій світовій війні, становищем УПА та її взаємодії з польською владою) може слугувати прикладом конфлікту пам'яті в українсько-польських відносинах³⁶.

Отже, у міжнародних відносинах колективна ідентичність, яку на державному рівні формує політика пам'яті шляхом маніпуляції історичними наративами для досягнення зовнішньо- та внутрішньополітичних цілей, сконструйована за допомогою наративів, які є суб'єктивним пізнанням подій. Через

³³Smith, Rogers M. (2003). *Stories of Peoplehood: The Politics and Morals of Political Membership*. New York: Cambridge University Press. P. 32

³⁴Wylegala A. (2017). Managing the difficult past: Ukrainian collective memory and public debates on history. *Institute of Philosophy and Sociology, Polish Academy of Sciences, Warsaw, Poland*. P. 780

³⁵Богінська І. (2021). Конфлікти пам'яті в міжнародних відносинах. *Регіональні студії*. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/39528/1/КОНФЛІКТИ.pdf> (дата звернення: 18.04.2024). Ст. 105

³⁶Wylegala A. (2017). Managing the difficult past: Ukrainian collective memory and public debates on history. *Institute of Philosophy and Sociology, Polish Academy of Sciences, Warsaw, Poland*. Pp. 780-781

різні інтерпретації наративів виникають конфлікти пам'яті, що впливають на зовнішню політику держав. Для повного розуміння політики пам'яті, як зазначає Веровшек, необхідно враховувати усі рівні аналізу, щоб досягнути, як політичні та історичні елементи дискурсу впроваджуються у політику та публічну сферу. Ю. Габермас розрізняє “формальну” та “неформальну” публічні сфери, і дискусії, що відбуваються у різних площинах, можуть не бути під прямим впливом державного регулювання. Попри ключовий вплив лідерів на формування наративів (за допомогою мобілізації державних ресурсів та більший доступ до інформації), громадськість відіграє вирішальну роль у їхньому прийнятті та бойкотуванні.

1.2. Проблеми визначеності термінів, їхнього практичного застосування та актуальність

У сучасному світі політика пам'яті є актуальною через зростання інтересу до історичних проблем, врегулювання міжнародних конфліктів та прагнення до зміцнення взаєморозуміння між державами. Долання конфліктів пам'яті та коректне застосування політики пам'яті може сприяти миру, стабільності, примиренню та спільній побудові майбутнього. Незважаючи на інтерес до галузі, питання зв'язку і значення пам'яті в історіографії є предметом широких дискусій і розбіжностей³⁷. Такі дослідники як В. Фогу та С. Канстайнер описують суть дебатів: колективна пам'ять є складною та невловимою концепцією³⁸. Вони ставлять під сумнів чітке розмежування між історією та пам'яттю, оскільки обидва можуть включати “свідомий і несвідомий вибір, інтерпретацію та спотворення наративів”; з іншого боку, дослідники наголошують на важливості підтримки епістемологічної цілісності історичної науки, яка вимагає значної бази доказів.

Складність розрізнення понять вказує на мінливий характер політики пам'яті. Дослідник Дж. Лебов на прикладі осмислення Другої світової війни в післявоєнній Європі припускає, що пам'ять навколо війни не має остаточної

³⁷ Karner C., Mertens B. (2013). *The Use and Abuse of Memory: Interpreting World War II in Contemporary European Politics*. Taylor & Francis Group. P. 11

³⁸ Fogu W., Kansteiner C. (2006). *The Politics of Memory and the Poetics of History. The Politics of Memory in Postwar Europe*. Pp. 285, 299.

кінцевої точки, не є статичною, а розвивається з часом під впливом мінливих контекстів і перспектив і продовжує формувати сучасний дискурс і суспільні наративи³⁹. За Лебовим, пам'ять є динамічною та чутливою до розвитку соціальної та політичної парадигми суспільства. Виходячи з цього, автор вказує на існування спотворених конструкцій пам'яті про Другу світову війну, які зберігаються в сучасному дискурсі і можуть включати упереджене тлумачення, вибірккову пам'ять або відвертий історичний ревізіонізм. Автор припускає, що протистояння, дискредитація та заміна цих викривлень є постійним процесом, який вимагає постійної пильності та критичного залучення.

Крім того, для сфери дослідження пам'яті постає “постмодерністський виклик”. Загалом постмодернізм ставить під сумнів існування об'єктивної правди та кидає виклик традиційним історичним наративам, що відрізняється від загальноприйнятого підходу до політики пам'яті, який створює єдині, авторитетні наративи минулого. З точки зору британського історика Тімоті Гартона Еша, певні аспекти постмодерної історіографії, такі як схильність до релятивізму, скептицизм щодо можливості об'єктивної істини і формують цей “постмодерністський виклик”. Т. Г. Еш пропонує альтернативу — науковий підхід, який поєднує “інтелектуальну дистанцію” з “уявною симпатією” до історичних акторів, що дозволяє більш тонко розуміти минуле. Такий підхід полягає у відмові політики пам'яті від одиничних, абсолютних істин і наголосі на багатьох перспективах, суб'єктивності та сконструйованому характері історичних наративів. Науковець також наголошує на важливості епістемологічної рефлексивності та більш нюансованого, інклюзивного ставлення до політики пам'яті, яке визнає множинність істин і сприяє діалогу про пам'ять, а не нав'язуванню наративів.

Алон Конфіно (1997) вказує на кілька ключових аспектів, що виникають у контексті використання терміну “пам'ять” та досліджень у галузі “memory studies”:

³⁹ Lebow J. (2006). *Research for the psychotherapist: From science to practice*. Routledge. P. 36

- Знецінення самого поняття. Через надмірне використання у різних контекстах, не тільки термін “пам’ять”, а й інші супутні терміни можуть втрачати свою глибину, специфічне значення, ставати загальноприйнятими.
- Недостатність спрямованості “memory studies”. Конфіно також вказує на те, що дисципліна може бути дещо передбачуваною через відсутність чіткого наукового курсу, що може вплинути на розвиток та визначення методів, теорій та об’єктів дослідження в цій галузі.
- Недостатня критична осмисленість проблем, що виникають у цій галузі (наприклад, неосвітленість колізій міфів та пам’яті).

Висновок Конфіно полягає в тому, що галузь “memory studies” потребує більшої уваги до критичного аналізу методів та теорій, а також врахування підходів та перспектив у дослідженні пам’яті, формуванні історичного наративу⁴⁰. Для подальшого дослідження недостатньої критичної осмисленості проблем можна взяти думку Яна Вернера Мюллера щодо “[неправильного] використання пам’яті” шляхом проведення історичних аналогій⁴¹. Окремі особи, такі як політики, журналісти, історики у своїй діяльності проводять паралелі між минулими подіями та теперішнім станом речей чи очікуваними майбутніми ситуаціями. Я. В. Мюллер зазначає, що використання історичних аналогій часто призводить до оманливих висновків, адже це надмірно спрощує складні та комплексні історичні події, що може призвести до неправильного прийняття рішень і відсутності критичного осмислення минулого. Крім цього, Я. В. Мюллер підкреслює, що історичні аналогії часто використовуються у корисливих інтересах осіб, що мають владу, наприклад, для створення “миттєвої легітимності” для певних дій. З метою протидії неправильного застосування аналогій постає важливість критичного у політичному дискурсі та під час безпосереднього вироблення політики. Хоча порівняння пропонують розуміння моделей людської поведінки, до них слід підходити з тонким розумінням контексту, складності та потенційних упереджень.

⁴⁰ Confino A. (1997). Collective Memory and Cultural History: Problems of Method. *The American Historical Review*. Vol. 102, No. 5. URL: <https://www.jstor.org/stable/2171069>. P. 1387

⁴¹ Müller. (2002). Memory and Power in Post-War Europe: Studies in the Presence of the Past. *Cambridge University Press*. P. 27

Актуальність сфери політики пам'яті для майбутніх досліджень обумовлюється тим, що має потенціал для розкриття змісту колективної пам'яті. Через формальні й неформальні канали наративи про минуле передаються, критикуються, замовчуються та обговорюються у суспільстві в цілому. Це вужче розуміння політики пам'яті акцентує увагу на взаємодії, через які проходять колективні спогади на своєму шляху до політичного центру, і про те, як озвучені у політичних інституціях наративи знаходять зворотній шлях до периферій⁴². Політика пам'яті, або спосіб, яким суспільство осмислює власне минуле через організовані зусилля та дії політичних інституцій, дозволяє дослідити, які спогади та наративи передаються через різні канали в суспільстві, як вони обговорюються та переробляються. Акцент на взаємодії між різними суб'єктами та інституціями підкреслює, що колективна пам'ять не лише формується політичними структурами, але й впливає на них.

Отже, дослідження політики пам'яті є надзвичайно актуальним в умовах значної кількості міжнародних конфліктів та прагнення до їхнього врегулювання, однак ця галузь стикається з "постмодерністським викликом", альтернативу якому пропонує Т. Г. Еш: тримати "інтелектуальну дистанцію" та "уявну симпатію" до історичних постатей, відмовитись від пошуку абсолютних істин і підкреслювати багатовекторність і суб'єктивний характер історичних наративів. Викликами для дослідження пам'яті, які сформував А. Конфіно, є знецінення самого поняття пам'яті через його надмірне використання і недостатньо критичні підходи. Я. В. Мюллер наголошує на неправильному використанні історичних аналогій, що веде до тенденції спрощувати складні події минулого в політичному дискурсі. Для політичних структур залишається актуальним дослідження пам'яті суспільства про своє минуле, так як відбувається взаємодія між владними інституціями та громадянським суспільством, просуваючи певний політичний та культурний імідж країни на міжнародній арені.

⁴² Verovšek P. (2016). Collective memory, politics, and the influence of the past: the politics of memory as a research paradigm, *Politics, Groups, and Identities*, 4:3, 529-543, DOI: 10.1080/21565503.2016.1167094. P. 537

1.3. Постановка та обґрунтування методу дослідження (критичний аналіз дискурсу)

Критичний аналіз дискурсу (або *Critical Discourse Analysis, CDA*) уперше був використаний у мовознавстві для характеристики підходу, який отримав назву критичної лінгвістики⁴³. Серед іншого вчені, які застосовували цей метод, поміж них Р. Фоулер, Б. Ходж, Г. Кресс, Мейєр М., Р. Водак використовували різні стратегії побудови та аналізу дискурсу⁴⁴. Одним із найважливіших принципів CDA є те, що використання мови є “соціальною практикою”, яка визначається соціальною структурою і сприяє стабілізації та зміні цієї структури одночасно. Зараз це поняття застосовують у більш широкому сенсі, зокрема відзначаючи практичний зв’язок “соціального та політичного залучення” із “соціологічною інформованістю суспільства”⁴⁵. Отже, критичний аналіз дискурсу прагне не лише описати і пояснити соціальні явища, але й створити умови для просвітництва (надавати людям критичне знання про соціальні процеси та взаємодії) та емансипації (визволити людей від соціальних, політичних та економічних обмежень, що може включати свідомий перегляд власних поглядів, цінностей та поведінки). Його основна мета полягає у тому, щоб сприяти більш ефективній участі суспільства у формуванні соціальної дійсності та перетворенні соціальних структур⁴⁶.

Наприклад, усі підходи зосереджені на вирішенні проблем, і це означає, що вони за своєю суттю є міждисциплінарними та різнорідними. Крім того, CDA вирізняється у тому, що фокусується на деконструкції ідеологій та динаміки влади шляхом методичного та простежуваного дослідження семіотичних доказів (письмових, усних, візуальних чи інших).⁴⁷ CDA виходить з критичної соціальної

⁴³ Fowler R., Hodge B., Kress G., Trew T. R. (1979). *Language and Control*. London. *Routledge*. URL: <https://doi.org/10.4324/9780429436215>.

⁴⁴ Тхоровська С. (2022). Метод дискурс-аналізу: поняття та застосування (на прикладі ідеологічного дискурсу). URL: <https://www.researchgate.net/publication/359612914>.

⁴⁵ Titscher S., Meyer M., Wodak R., Vetter E. (2000). *Methods of Text and Discourse Analysis: In Search of Meaning*. P. 56

⁴⁶ Wodak R. (2008). *Critical Discourse Analysis: History, Agenda, Theory, and Methodology*. URL: https://www.sagepub.com/sites/default/files/upm-binaries/24615_01_Wodak_Ch_01.pdf (date of access: 18.04.2024).

⁴⁷Ibid, P. 1

теорії, що дозволяє аналізувати дискурс з точки зору влади, ідеології та гегемонії, а використання лінгвістичних методів дозволяє досліджувати не лише зміст дискурсу, але й його структуру та мовні засоби, які використовуються для конструювання сенсів. З позиції динамік влади у дискурсі, CDA розглядає дві форми: боротьбу за інтерпретацію сенсів та включення або виключення різних груп у публічній сфері. Особливий акцент розміщений на історично обґрунтованих контекстах, що може доповнювати аналіз дискурсу дослідженням історії, археології, текстів та організацій⁴⁸.

Критичний аналіз дискурсу є цінним для аналізу української та польської політик пам'яті. По-перше, він надає призму, через яку можна дослідити динаміку потужності, притаманну політиці пам'яті, що дозволяє визначити, як різні актори використовують мову та дискурс для формування наративів про минуле, особливо у контексті взаємодії України із Польщею та протидії Росії. По-друге, CDA допомагає розкрити ідеологічне та політичне підґрунтя політики пам'яті в Україні: аналіз дискурсу, яким послуговуються політичні еліти та ЗМІ, може прослідкувати процес конструювання та утвердження ідей національної ідентичності, історичної пам'яті та європейських цінностей у публічному дискурсі. Наративи, які пропагуються домінуючими політичними акторами чи інституціями, можуть прагнути легітимізувати певні інтерпретації минулого з одночасною маргіналізацією інших та впливати на громадську думку. По-третє, політика пам'яті часто передбачає символічне представлення історичних подій і постатей, і CDA дозволяє проаналізувати образи, які використовуються в цих представленнях з метою більш глибокого розкриття символів та цінностей суспільства, зокрема того, як саме українська політика пам'яті прагне до інтеграції із західними інституціями та нормами.

Серед можливих обмежень CDA, які описують автори, це суб'єктивність⁴⁹, недостатня репрезентативність даних та ідеологічне упередження дослідників, які присвячують свою увагу меншій кількості джерел, але глибше їх досліджують. Для

⁴⁸ Wodak R. (2009). The discourse-historical approach (DHA). *Linguistics*. Pp. 38-39

⁴⁹ Khai Huy Nguyen. (2014). Critique on Critical Discourse Analysis. *Academia*. URL: https://www.academia.edu/14490149/Critique_on_Critical_Discourse_Analysis.

того, аби подолати ці недоліки підходу, науковці вдаються до тріангуляції, додаючи інтерв'ю та спостереження до методів своїх досліджень. Через матеріальні та часові обмеження, ця робота не вдається до тріангуляції, проте аналізується широкий спектр джерел, намагаючись брати до уваги бачення польської та української сторін, зокрема політичних виступів офіційних представників держави, президентських і парламентських указів, доступних медійних публікацій, документів і новинних сайтів.

Отже, критичний аналіз підкреслює важливість історичного та соціального контексту для розуміння дискурсу та його контекстуалізації (у контексті процесів демократизації, європеїзації та політичної напруженості). Загалом, CDA пропонує комплексну структуру для аналізу складності української політики пам'яті, надаючи розуміння дискурсивних стратегій, динаміки влади та ідеологічних впливів, що формують національну ідентичність держави.

Висновки

У цьому розділі визначено теоретико-методологічні засади таких понять, як “політика пам'яті”, “колективна пам'ять”, “історична пам'ять”, “наративи”, “конфлікти пам'яті”, а також охарактеризована роль цих явищ у формуванні державної внутрішньої та зовнішньої політики країни. У міжнародних відносинах ідентичність держави, яку формують політичні, соціальні, культурні, історичні наративи, впливає на її сприйняття іншими акторами та дозволяє просувати певну власну зовнішньополітичну мету. Через різні інтерпретації наративів, як усередині суспільства окремої країни, так і поза ним виникають війни пам'яті, що є особливо характерними для країн Центральної та Східної Європи, суспільства яких пережили травматичні події 20 ст., зокрема Другої світової війни, геноциду, окупацій кількох злочинних режимів тощо.

У царині дослідження пам'яті важливо досягнути контекст тієї чи іншої події минулого так вичерпно, як тільки можливо. З цією метою аналіз має відбуватися і у формальній, і в неформальній публічних сферах, де різні групи й особи

змагаються за участь у створенні та репрезентації політичних та національних ідентичностей, не обов'язково під дією владного регулювання. За допомогою більших можливостей для ресурсної мобілізації та ширшого доступу до архівної інформації правлячих еліт, саме громадянське суспільство відіграє ключову роль у відстоюванні або нівелюванні різних наративів національної політики пам'яті.

Дослідження колективної пам'яті та політики пам'яті на сьогодні не втрачає актуальності, попри те, що одночасно є сукупністю різноманітних дискусій і розбіжностей, крім того, концепції є доволі нечіткими для сприйняття і застосування. Багатовекторність і суб'єктивність, з якою історичними наративами маніпулюють в суспільстві, можуть слугувати викликами для цілісного політичного дискурсу і підтримки іміджу країни у міжнародних відносинах. Через це важливо застосовувати наукові підходи до вивчення політик пам'яті різних країн (у цьому випадку України та Польщі), зокрема критичний аналіз дискурсу, що контекстуалізує складні процеси і надає розуміння того, як розгортаються дискурсивні стратегії, динаміка влади та ідеологічні впливи.

РОЗДІЛ 2. ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ПАМ'ЯТІ (1991-2022 РР.)

2.1. Проблема національної ідентичності та внутрішні дебати щодо формування політики пам'яті в Україні до повномасштабного вторгнення

Як зазначає Георгій Касьянов, в останні два десятиліття в Україні виникла і поширилась націоналістична парадигма наративів пам'яті, що збіглося з ширшим контекстом зростання націоналізму та популізму на європейському континенті в минулому⁵⁰. Після Другої світової війни українські націоналістичні емігрантські організації заснували та розвинули історичні рухи, зробивши свій внесок у становленні культурної пам'яті й цілісного історичного наративу. Наприкінці 1980-х рр., під час перебудови, цей наратив був експортований до радянської України і злився з локальною пам'яттю, збереженою учасниками націоналістичного руху та їхніми нащадками переважно на заході України. З локальної пам'ять еволюціонувала в популярну культурну пам'ять і нещодавно досягла статусу офіційного історичного наративу, підтримуваного державою за допомогою націоналістичних організацій — головних акторів у цьому процесі. Націонал-демократи, право-консервативні та популістські партії надали політичну підтримку цьому наративу в під час боротьби з комуністами та Партією регіонів, що в ширшому контексті можна сприймати як частину змагання між національним і радянським наративами пам'яті, який будувався на ностальгії. Після 2014 р. націоналістичний варіант минулого став невід'ємною частиною національного героїчного міфу, спрямованого на мобілізацію проти російської агресії. Незважаючи на виникнення на низовому, місцевому рівні, він став одним з основних інструментів державної політики пам'яті у 2015–2019 рр., що містив такі

⁵⁰ Kasianov G. (2023). Nationalist Memory Narratives and the Politics of History in Ukraine since the 1990s. *Cambridge University Press on behalf of the Association for the Study of Nationalities*. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/nationalities-papers/article/abs/nationalist-memory-narratives-and-the-politics-of-history-in-ukraine-since-the-1990s/6436C3912CD497A88C3E937192008925> (date of access: 18.04.2024). Pp. 1-2

елементи як декомунізація, дерусифікація та постколоніальна ре-інтерпретація подій минулого.

У своїй книзі “Двадцять років після комунізму: політика пам’яті та вшанування” Майкл Бернхард і Ян Кубік пропонують концепт “воїнів пам’яті” — суб’єктів, які розробляють, поширюють і просувають наратив націоналістичної пам’яті, сповідують “єдине... бачення минулого, висловлюючи та обстоюючи правду історії”⁵¹. В Україні такими суб’єктами були і є націоналістичні організації, наприклад, емігранти з ОУН-б, що повернулися в Україну на початку 1990-х років та заклали фундамент для політичної і культурної діяльності, зокрема у 2002 р. заснували Центр досліджень визвольного руху, що став помітним у пропагуванні героїчного міфу ОУН і УПА, утвердження їхнього історичного іміджу борців за незалежність (особливо після 2015 р., коли був встановлений контроль над Українським інститутом національної пам’яті основною групою Центру). У парламенті України в 1990-2000-х рр. політична партія Конгрес українських націоналістів наполегливо лобювала політичну реабілітацію УПА як жертв політичних радянських репресій. Тут можна відзначити просування таких законів, як “Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні” 1991 р. та “Про статус ветеранів війни і гарантії їхнього соціального захисту” 1993 р.

З 1994 р. Соціал-національна партія України, у 2004 р. перейменована у Всеукраїнське об’єднання “Свобода”, має політичну програму, що містить ідеологічні основи ОУН-б на основі етнічного націоналізму. Організація розглядає питання історичної пам’яті та націоналістичного громадянського виховання. Члени організації відіграли важливу роль у так званій “street politics”, або “street history politics”, наприклад, демонтажі пам’ятників В. Леніну у 2013–2014 роках та популяризації символіки націоналістичної пам’яті в публічному просторі під час Революції Гідності. Організація “Тризуб” імені Степана Бандери також доклалася

⁵¹ Bernhard M., Kubik J. (2014). *Twenty years after communism. The politics of memory and commemoration*, edited by Oxford, Oxford University Press. 384 pp.

до цієї сфери, адже однією з найбільш відомих дій став підриг бюсту Й. Сталіна в Запоріжжі, встановленого місцевим комуністом у 2011 році⁵².

Визначною характеристикою української політики пам'яті 2000-х рр. була активізація дослідження національного історичного процесу, однак до того часу офіційній ідеології не вдалося запропонувати суспільству цілісний та об'єднувальний концепт бачення минулого. Перешкодою було і те, що державна історична політика в Україні була не систематичною, а ситуативною, і базувалася на злитті радянських та українських інтерпретацій історії⁵³. Той факт, що націоналістичні партії та громадські організації розгортали діяльність переважно на заході України, означало їхню обмежену підтримку в суспільстві і необхідність об'єднання та регрупування з метою здійснення впливу на національному рівні. Популістські, центристські та праві консервативні партії і рухи надали додаткових політичних ресурсів націоналістам. Такі партії як “Батьківщина”, “Радикальна партія”, “Блок Петра Порошенка”, “Народний фронт” підтримували політику просування націоналістичного наративу пам'яті на ширшому всенародному рівні, спираючись на декомунізацію 2015-2019 рр. За каденції президентів Віктора Ющенка (2005–2010 рр.) і Петра Порошенка (2014–2019 рр.) націоналістичний наратив історичної пам'яті був використаний для просування національної ідентичності українців та здобуття підтримки у боротьбі з російською агресією⁵⁴. Окрім законотворчої діяльності, прихильники націоналістичного наративу активно використовували й інші елементи державної політики пам'яті: у 2007 р. В. Ющенко присвоїв Головнокомандувачому УПА Роману Шухевичу найвищу державну нагороду – звання Героя України, викликавши сильне невдоволення з боку Ізраїлю, Росії і відносно м'яку реакція з боку Польщі; Ющенко наказав провести спеціальні

⁵² Kasianov G. (2023). Nationalist Memory Narratives and the Politics of History in Ukraine since the 1990s. *Cambridge University Press on behalf of the Association for the Study of Nationalities*. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/nationalities-papers/article/abs/nationalist-memory-narratives-and-the-politics-of-history-in-ukraine-since-the-1990s/6436C3912CD497A88C3E937192008925> (date of access: 18.04.2024). P. 5

⁵³ Яблонський В. М., Лозовий В. С., Валецький О. Л., Здіорук С. І., Зубченко С. О. та ін. (2019). Політика історичної пам'яті в контексті національної безпеки України : аналіт. доповідь. *Київ : НІСД*. Ст. 5

⁵⁴ Kasianov G. (2023). Nationalist Memory Narratives and the Politics of History in Ukraine since the 1990s. *Cambridge University Press on behalf of the Association for the Study of Nationalities*. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/nationalities-papers/article/abs/nationalist-memory-narratives-and-the-politics-of-history-in-ukraine-since-the-1990s/6436C3912CD497A88C3E937192008925> (date of access: 18.04.2024). P. 4

пам'ятні державні заходи, присвячені особам Романа Шухевича, голови ОУН-б Ярослава Стецька, лідера ОУН-б Степана Бандери, чиїми іменами мали називатися вулиці, проспекти, площі, навчальні заклади; навчальна програма мала містити здобуток Я. Стецька у національний рух в рамках ОУН. До 100-річчя народження Р. Шухевича і С. Бандери на поштових марках і конвертах з'явилися їхні портрети, надруковані Державним агентством поштового зв'язку “Укрпошта”⁵⁵. С. Бандера залишався центральним символом і найбільш впізнаваною та цінною постаттю націоналістичного наративу, на його честь були перейменовані вулиці, встановлювалися пам'ятники⁵⁶. Однак у 2011 р., під час каденції президента В. Януковича, Донецький окружний адміністративний суд скасував указ про присвоєння С. Бандері звання Героя України, а з сайту Президента України зник указ про присвоєння лідеру ОУН звання Героя України⁵⁷, що викликало палкі дебати навколо постаті С. Бандери та його ролі в українській історії.

Це можна пояснити тим, що до 2014 р. український наратив конкурував із радянським, який репрезентували і пропагували переважно комуністи, соціалісти та менші ліві партії (Комуністична партія України, Прогресивна соціалістична партія, які зараз заборонені в Україні як проросійські партії лівого спрямування). Ці партії продовжували пропагувати радянську ідеологію та спадщину, представляючи ОУН і УПА як найлютіших ворогів українців, здебільшого з позиції того, що вони були колаборантами у часи Другої світової війни. “Партія регіонів” розгорнула широку інструменталізацію радянського наративу пам'яті, що містив значний елемент ностальгії, для підтримки виборців Донбасу, півдня, сходу України: Донбас у їхній міфологізованій ідеї слугував територіальним полем для продовження традицій радянських трудових та колективістських цінностей, чеснот, а будь-які антирадянські наративи кидали виклик їхнім владним амбіціям. У періоди 2004–2010 рр. та 2012–2013 рр. протистояння антирадянській риторичі

⁵⁵ Ibid. P. 16

⁵⁶ Myshlovska O., Liebich A. (2014). Bandera: memorialization and commemoration. *Nationalities Papers*. URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/Bandera:-memorialization-and-commemoration†-Liebich-Myshlovska/f31451b8a3fb100c2444ac448b68710a3d868ba9>.

⁵⁷ Заява прес-служби. (2011). У БЮТ кажуть, що позбавлення Бандери Героя - рішення Януковича. *Новини України - УНІАН*. URL: <https://www.unian.ua/culture/447584-u-byut-kajut-scho-pozbavlennya-banderi-geroya-rishennya-yanukovicha.html> (дата звернення: 18.04.2024).

стало частиною ширшої боротьби за владу “Партії регіонів”: під час президентських виборів 2003–2004 рр. “Партія регіонів” заклеїла В. Ющенка та його прихильників фашистами, використавши наявність серед них правих організацій як привід. Однак після 2014 року як Комуністична партія, фактично заборонена Законом про декомунізацію 2015 р., так і “Партія регіонів”, що розпалася на дві нові партії-конкурентки та втратила значну частку виборців через захоплення Росією частини Донбасу, значно послабили свій вплив і здатність ефективно протистояти націоналістичному наративу пам’яті у політичній площині.

Бажання націоналістів, як зазначає Касьянов, “виступати від імені усіх українців” сприяло ототожненню українського націоналістичного руху з цілим народом (принаймні в етнічному плані) та піднесенню націоналістичного наративу пам’яті на державному рівні⁵⁸. Але разом із тим це означало, що виникли претензії до вшанування “темної” сторони минулого ОУН і УПА: якщо позитивні аспекти минулого націоналістів вважалися символом гордості для всіх українців, то негативні вчинки ОУН і УПА та відповідальність за них також ставали частиною національної ідентичності України як держави і українців як народу, що мало за собою серйозні репутаційні ризики і втрати у державній політиці пам’яті.

При цьому представництво українського націоналістичного руху діяло виключно всередині парадигми “прославлення” (*glorification paradigm*), що є природним для політичних партій, але відкриває можливості для різних політичних течій підірвати довіру до загального наративу і маніпулювати суспільною думкою. До того ж, в умовах відсутності чіткої та послідовної лінії української політики пам’яті, російські державні ЗМІ охоче експлуатували націоналістичні події та фестивалі (такі як щорічні марші С. Бандери чи дивізії СС “Галичина”) у гібридній війні Росії проти України, а російські високопосадовці використали це як привід до війни, так звану “денацифікацію”.

⁵⁸ Kasianov G. (2023). Nationalist Memory Narratives and the Politics of History in Ukraine since the 1990s. *Cambridge University Press on behalf of the Association for the Study of Nationalities*. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/nationalities-papers/article/abs/nationalist-memory-narratives-and-the-politics-of-history-in-ukraine-since-the-1990s/6436C3912CD497A88C3E937192008925> (date of access: 18.04.2024). P. 16

Тріумфальне, символічне утвердження націоналістичного нарративу пам'яті на державному рівні створило напругу усередині країни⁵⁹. На президентських виборах 2019 р. багато українців південних і східних регіонів голосували не стільки за президента О. Зеленського, скільки проти П. Порошенка⁶⁰. Касьянов вбачає надмірне захоплення П. Порошенка націоналістичним нарративом істотною складовою його невдачі на виборах. Як зазначає директор Інституту соціології НАН України Євген Головаха, навіть після 2014 р. в Україні спостерігалася певна дихотомія у свідомості громадян щодо геополітичного вибору країни — хоча більшість громадян виражали підтримку європейському шляху розвитку, існувала значна кількість осіб, які підтримували інтеграцію з пострадянським простором, зокрема з Росією, незважаючи на війну на сході України та анексію Криму. Він також вказує, що колишній президент П. Порошенко не міг отримати масової підтримки на свої гасла, оскільки вони були занадто категоричними і ригористичними для багатьох українців, не залишаючи місця для компромісів⁶¹. Це також створило проблеми з зовнішньою політикою пам'яті, посилило напругу, наприклад, у відносинах з Ізраїлем та Польщею, де українські прославлені “герої національно-визвольної боротьби” були офіційно визнані виконавцями геноциду.

Отже, зважаючи на важливість національної історії як інструменту для підтримки суверенності та легітимізації держави, проблема інтерпретації історії та переформатування історичної пам'яті стала актуальною для України. Проте після розпаду СРСР різні політичні сили, прагнучи короткострокової легітимізації своїх владних повноважень, не змогли досягти загальної згоди щодо того, як оцінювати постколоніальне минуле країни⁶². Ця відсутність згоди призводила до запеклих політичних дискусій між різними групами, які пропонували різні моделі пам'яті, такі як “радянська” чи “національно-патріотична”, без огляду на регіональні,

⁵⁹ Wylegala A. (2017). Managing the difficult past: Ukrainian collective memory and public debates on history. *Institute of Philosophy and Sociology, Polish Academy of Sciences, Warsaw, Poland*.

⁶⁰ Ященко Л. (2019). 43% за відносини з Росією, 40% – проти: хто голосував за Зеленського та які шанси у його партії. *Факти*. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20190506-43-za-vidnosyny-z-rosiyeyu-40-proty-hto-golosuvav-za-zelenskogo-ta-yaki-shansy-u-yogo-partiyi/> (дата звернення: 18.04.2024).

⁶¹ Дорош С. (2023). "Армія. Мова. Віра". Як гасла Порошенка стали гаслами Зеленського. *BBC News Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-64175314> (дата звернення: 18.04.2024).

⁶² Яблонський В. М., Лозовий В. С., Валевський О. Л., Здіорук С. І., Зубченко С. О. та ін. (2019). Політика історичної пам'яті в контексті національної безпеки України : аналіт. доповідь. *Київ : НІСД*. Ст. 6

культурні та інші особливості. У період з 1991 р. до 2022 р. проросійські політики використовували масові маніпуляції історією, що спричиняло кризу ідентичності в Україні і ускладнювало процес вироблення концепції історичної пам'яті, особливо в умовах тривалого вибору шляху цивілізаційного розвитку, місця України в міжнародному співтоваристві.

2.2. Українські наративи у зовнішньополітичному порядку денному: огляд та основні характеристики

З моменту здобуття незалежності та до початку російської агресії, як зазначала професорка і директорка Програми із запобігання масовому насильству та Програми з історії, пам'яті та конфліктів у Школі аналізу та вирішення конфліктів Університету Джорджа Мейсона Каріна Коростеліна у 2013 р., Україна була яскравим прикладом конфліктів навколо національної ідентичності⁶³. Розмиті концепції “нації” та “спільної національної ідеї” призводили до суперечливого, часто амбівалентного процесу формування колективної ідентичності в населення, що залишалося без внутрішніх та зовнішніх соціальних кордонів, які визначали б та закріплювали значення “нації”⁶⁴. За словами дослідника А. Ослунда, із 2004 р. для України розпочався новий, “найрадісніший” період Помаранчевої революції, яка стала справжнім демократичним проривом⁶⁵. Однак післяреволюційний період характеризувався значною внутрішньою політичною нестабільністю, яку погіршувало поновлення відкритої російської загрози суверенітету України, а також серйозна фінансова криза. Автор детально описує ці виклики, а також

⁶³ Korostelina K. (2018). Mapping national identity narratives in Ukraine. *Cambridge University Press*. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/nationalities-papers/article/abs/mapping-national-identity-narratives-in-ukraine/E94A1291CF8FFECA52E0F57791E43F9C>. P. 2

⁶⁴ Korostelina K. (2007). Identity, Autonomy and Conflict in Republics of Russia and Ukraine. *Communist and Post-Communist Studies*. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Korostelina_Karina/Identity_Autonomy_and_Conflict_in_Republics_of_Russia_and_Ukraine_anhl/.

⁶⁵ Åslund A. (2009). How Ukraine Became a Market Economy and Democracy. Washington D.C.: *The Peterson Institute for International Economics*. URL: <https://doi.org/10.1017/s0037677900015254> (date of access: 27.05.2024).

зазначає про “давно проголошену ідентичність України як європейської держави. Отже, у період 1991-2022 рр. українське політичне керівництво просувало певні історичні наративи, які були покладені в основу євроінтеграційного руху України. Аналіз основних наративів української історії, серед них часів Київської Русі (у тексті вживається назва “Русь-Україна”, що обґрунтовано нижче), доби Гетьманщини та періоду перебування України у Радянському Союзі у своїй статті “The role of historical narratives in Ukraine’s policy toward the EU and Russia” у 2020 р. здійснила Л. Кліменко, сприяючи розумінню того, що історичний досвід України характеризується подібністю до досвіду країн ЄС і водночас відмінністю від російського, на чому наголошували українські політики⁶⁶. У статті стверджується, що політики часто використовують історичні наративи для закріплення свого зовнішньополітичного порядку денного. За допомогою методу аналізу дискурсу, що застосовує лінгвістичні елементи у своїй реалізації, можна досліджувати нещодавній прорив в українських зовнішньополітичних наративах. Для просування і виправдання проєвропейського курсу українське політичне керівництво сприяло розумінню того, що українці мають історичний досвід, схожий на європейський і відмінний від російського, і що це найкраще засвідчує прагнення України відмежуватися від Росії та стати членом ЄС.

Якщо розглянути основні історичні наративи України у взаємодії із західним світом, можна побачити закономірність. Висловлювання українських політиків про Київську Русь пропагує ідею, що в добу середньовіччя, у період 9-13 ст., в українців вже була власна національна держава⁶⁷. Доктор історичних наук І. Гирич зазначає, що тоді не існувало держави “Київська Русь” — такий термін для позначення середньовічного періоду існування України був застосований російськими історіографами для утвердження офіційної російської історії і жодного стосунку до української не має. Виходячи з цього, більш прийнятною є національна українська назва “Русь-Україна” або “Україна-Русь”, що була запроваджена у 1860-1880-х рр.,

⁶⁶ Klymenko L. (2022). The Role of Historical Narratives in Ukraine’s Policy Toward the EU and Russia. *Historical Memory and Foreign Policy*. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-15194-1_3 (date of access: 18.04.2024). P. 973

⁶⁷ Ibid. P. 978

а остаточно утвердилася в українській історіографії за сприяння Михайла Грушевського у 1898 р., після виходу його першого тому “Історії України-Руси”⁶⁸. Оскільки назва цього середньовічного утворення сьогодні розглядається як коректна українськими істориками, надалі у тексті буде вживатися саме вона. Ця сутність була культурно подібною до Європи та відрізнялася від Росії. Такий наратив підтримує ідею того, що Русь-Україна була державою, європейський зв’язок якої ґрунтувався на встановленні політичних союзів із західними та східними країнами Європи через шлюби дітей князя Ярослава Мудрого; крім цього, християнство, яке прийняв князь Володимир Великий, розглядається як приклад спільної історичної спадщини між Україною і Європою⁶⁹. На підтвердження цих ідей можна надати відповідь президента П. Порошенка на заяву В. Путіна про належність княгині Анни Ярославни до російської історії. У 2017 р. під час прес-конференції з президентом Франції Путін підкреслював, що історія російсько-французьких стосунків має початок з “русской” Анни, королеви Франції, яка вийшла заміж за Генріха Першого і зробила суттєвий внесок у розвиток Франції, проте П. Порошенко заперечив російські претензії на національну належність Анни Ярославни і заявив, що королева була українкою за походженням, а її шлюб із французьким королем продемонстрував столітні тісні зв’язки України та Європи і довів, що курс України до Європи означає лише повторне історичне об’єднання⁷⁰.

Наратив повноправного місця України серед країн Європи також пропагувався українськими політичними елітами за допомогою ідеї християнізації Руси-України, починаючи з 988 р. Наприклад, у 2015 р. П. Порошенко підписав Указ “Про вшанування пам’яті князя Київського Володимира Великого — творця середньовічної європейської держави Руси-України” до тисячної річниці його упокоєння, основна мета якого проголошувалася як “... збереження та утвердження традицій української державності... визнання важливості прийняття християнства

⁶⁸ Гирич І. (2022). «Україна-Русь» чи “Київська Русь”? Ці поняття мають різний зміст – історик. *Radio Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-rus-terminolohiya/31530763.html> (дата звернення: 27.05.2024).

⁶⁹ Klymenko L. (2022). The Role of Historical Narratives in Ukraine’s Policy Toward the EU and Russia. *Historical Memory and Foreign Policy*. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-15194-1_3 (date of access: 18.04.2024). Pp. 978-979

⁷⁰ BBC News Україна. (2017). Порошенко: Путін намагався викрасти Анну Ярославну до російської історії. *BBC News Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-40096632> (дата звернення: 27.05.2024).

для розвитку українського суспільства як невід'ємної частини європейської цивілізації⁷¹. Національна академія наук України та міські адміністрації під проводом уряду мали виконати низку пам'ятних заходів, спрямованих на популяризацію історичної спадщини князя. Відповідно до цього контексту в 2017 р. президент також підписав Указ, який запровадив святкування Різдва Христового за григоріанським календарем 25 грудня, поряд із традиційним 7 січня⁷².

Щодо історичного нарративу про добу козацької Гетьманщини 17-18 ст., український політичний дискурс також пропагує думку про те, що досвід минулих століть для України та Росії був різним⁷³. Подібно до Русі-України, Гетьманщина також розглядається як певний прототип сучасної української держави, у контексті якого росіяни сприймаються як колонізатори, а українська козацька старшина уславлюється як борці за українську самостійність та державність. На противагу європейській культурі й політичним традиціям, які має Гетьманщина, Росія оформлена як інший простір: наприклад, козацького гетьмана Івана Мазепу зображують українцем, що боровся проти російського гніту, насамперед у рамках Полтавської битви 1709 р., де Мазепа виступив на боці шведського короля Карла 12 проти армії російського царя Петра I⁷⁴. У 2016 р., під час відкриття пам'ятника гетьману Мазепі у м. Полтаві, а також до відзначення 350-річчя заснування міста Батурина, П. Порошенко підкреслив важливість Мазепи як символу українського спротиву Росії, а пізніше, у 2019 р., порівняв його з Джорджем Вашингтоном, Махатмою Ганді, Симоном Боліваром, таким чином увівши гетьмана в загальнополітичний західний контекст⁷⁵. Боротьба гетьмана проти Росії водночас подана як боротьба з метою зближення України і Європи, де просувається нарратив

⁷¹ Про вшанування пам'яті князя Київського Володимира Великого - творця середньовічної європейської держави Русі-України : Указ Президента України від 25.02.2015 р. № 107/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/107/2015#Text> (дата звернення: 27.05.2024).

⁷² Про внесення змін до статті 73 Кодексу законів про працю України щодо святкових і неробочих днів : Закон України від 16.11.2017 р. № 2211-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2211-19#Text> (дата звернення: 27.05.2024).

⁷³ Klymenko L. (2022). The Role of Historical Narratives in Ukraine's Policy Toward the EU and Russia. *Historical Memory and Foreign Policy*. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-15194-1_3 (date of access: 18.04.2024). P. 979

⁷⁴ Ibid. P. 980

⁷⁵ Президент України. (2016). Виступ Президента під час відкриття пам'ятника Гетьману України Івану Мазепі у Полтаві. *Офіційне інтернет-представництво. Президент України*. URL: <https://www.president.gov.ua/videos/vistup-prezidenta-pid-chas-vidkrittya-pamyatnika-getmanu-ukr-192>.

про модернізацію та просвітництво України проти відсталості й варварства Росії. Наприклад, з того ж виступу президента з нагоди відкриття пам'ятника також можна з'ясувати використання і переосмислення певних наративів російської політики пам'яті: використавши відому метафору про те, як російський цар Петро I “прорубив вікно у Європу”, П. Порошенко підкреслив різницю між “цивілізованою” Україною (де І. Мазепа докладав багато зусиль для будівництва церков, розвитку культури, науки й мистецтв) та “відсталою” Росією у європейській культурній та політичній спільноті, звернувшись до минулого за допомогою наративу про майбутнє входження України до ЄС як надійної, рівноправної країни-партнерки. У 2015 р. президент також підписав Указ про введення 14 жовтня новим державним святом — Днем захисника України⁷⁶. Український інститут національної пам'яті подав цей день як свято, що має витoki і з християнської, і з національно-визвольної ідеї: в українській традиції Свято Покрови, яке глибоко шанували козаки, проводячи свої обрання нового гетьмана чи кошового отамана, асоціюється з ідеями захисту від ворогів, і саме тому у 20 ст. борці за незалежність України, такі як Армія Української Народної Республіки та Українська повстанська армія, продовжували наслідувати козацькі традиції⁷⁷. Український інститут національної пам'яті також провів розмежування історичних досвідів України та Росії та визначив подібність України до Європи, наголосивши на політичній спадковості сучасної держави від “Русі, козацтва, визвольного руху”, на протигагу радянському тоталітаризму. Варто згадати і про першу українську конституцію, створену іншим козацьким гетьманом Пилипом Орликом, латинський варіант якої доправили в Україну зі Швеції у 2016 р. Газета Кабінету Міністрів України характеризувала цей історичний артефакт як “пам'ятку української та європейської думки XVIII ст., яка заклала підвалини українського

⁷⁶ Про День захисника України : Указ Президента України від 14.10.2014 р. № 806/2014 : станом на 29 лип. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/806/2014#Text> (дата звернення: 27.05.2024).

⁷⁷ День захисника України. 1000 років нашому війську. Інформаційна кампанія та заходи Інституту. (2019). *Український інститут національної пам'яті - офіційний веб-сайт*. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/den-zahysnyka-ukrayiny-1000-rokiv-nashomu-viysku-informaciyna-kampaniya-ta-zahody-instytutu> (дата звернення: 27.05.2024).

конституціоналізму”⁷⁸, зазначивши, що “цей документ уперше описав Україну як повноцінну державу — частину Заходу, а не частину “русского міра””.

У наративі про радянську добу 1917–1991 рр. в офіційному українському дискурсі ця доба представлена як період російської окупації України, де Росія сприймається як країна, що завдала страждань українцям, а українців зображують такими, що боролися за українську державність, з позиції відносин колонізатора й колоніальної держави⁷⁹. Зокрема, Українська Народна Республіка, що виникла під час Української революції 1917–1921 рр., ототожнюється з прагненнями сучасної української національної держави зберегти свою державність у боротьбі російською агресією. Концепція розуміння того, що СРСР був імперією, у якій Україна існувала без суверенітету, була викладена в законах “Про декомунізацію” 2015 р., де і нацистський, і комуністичний режим були засуджені як “злочинні” та “тоталітарні”, оскільки будувалися на державному терорі і порушенні права людини⁸⁰. Закони заборонили поширення комуністичної і нацистської символіки, регулювали доступ до архівної інформації комуністичної доби та спонукали до створення централізованого державного архіву. Указ Президента України “Про заходи з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917-1921 років” від 22 січня 2016 р. наголошував на історичному значенні подій визвольної боротьби 20 ст., які призвели до утворення Української Народної Республіки, Західноукраїнської Народної Республіки, Української Держави, і мали вирішальний вплив для відновлення незалежності України в 1991 р. та зміцнення її міжнародного авторитету⁸¹. Окрім цього, вшанування пам’яті борців під Крутами розглядається державою як вшанування тих молодих українських добровольців, які

⁷⁸ Шевцова С. (2021). Конституція Пилипа Орлика. Повернення через 311 років. *Урядовий Кур’єр*. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/konstituciya-pilipa-orlika-povernennya-cherez-311-/> (дата звернення: 27.05.2024).

⁷⁹ Klymenko L. (2022). The Role of Historical Narratives in Ukraine’s Policy Toward the EU and Russia. *Historical Memory and Foreign Policy*. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-15194-1_3 (date of access: 18.04.2024). P. 981

⁸⁰ Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки : Закон України від 09.04.2015 р. № 317-VIII : станом на 27 лип. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text> (дата звернення: 27.05.2024).

⁸¹ Про заходи з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917 - 1921 років : Указ Президента України від 22.01.2016 р. № 17/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/17/2016#Text> (дата звернення: 27.05.2024).

загинули у “війні Росії проти України”⁸². У президентській промові у січні 2017 р. на День пам’яті Героїв Крут було підкреслено, що цей героїчний бій назавжди вписаний у національну історію, передусім як приклад волелюбних і мужніх українців⁸³.

Українська боротьба за незалежність розглядається як частина європейської історії та “частина східноєвропейського минулого”⁸⁴. На початку 20 ст. багато країн Східної, Південно-Східної та Центральної Європи стали незалежними, про що у своєму виступі до з нагоди Дня Соборності України та сторіччя проголошення незалежності УНР згадав П. Порошенко. Президент також заявив, що після розпаду імперій лише Фінляндія проголосила свою незалежність раніше за Україну, а країни Балтії, Центральної Європи та Балкан здобули незалежність пізніше, просто змогли її зберегти, тоді як Україна втратила свій шанс⁸⁵.

Голодомор 1932–1933 рр. і політичні репресії 1930-х рр. також представлені в історичному наративі українських політиків як нищівна політика Росії щодо українців. Відповідно до ухваленого парламентом у 2006 р. Закону “Про Голодомор”, у 2017 р. П. Порошенко наголосив, що Голодомор є геноцидом українців⁸⁶. У своїй промові на заході вшанування пам’яті жертв Голодомору 2018 р. він підкреслив, що Росія розгорнула війну проти України як проти вільної європейської країни, яку прагне повернути в лоно імперії. Крім цього, П. Порошенко вимагав від Росії як правонаступниці СРСР визнати це і взяти відповідальність за злочини радянської влади⁸⁷. У той же час офіційний наратив

⁸² Klymenko L. (2020). The meaning of Kruty: Remembering the 1917–1921 Revolution and the struggle for Ukrainian statehood. In 1917 and the consequences, ed. G. Besier and K. Stokłosa, 96–110. London: Routledge.

⁸³ Офіційний вебсайт Президента України Петра Порошенка. (2017). Звернення до Українського Народу у зв’язку з Днем пам’яті Героїв Крут. <http://www.president.gov.ua/news/zvernennya-do-ukrayinskogo-narodu-u-zvyazku-z-dnem-pamyati-g-39798>.

⁸⁴ Klymenko L. (2022). The Role of Historical Narratives in Ukraine’s Policy Toward the EU and Russia. *Historical Memory and Foreign Policy*. 2022. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-15194-1_3 (date of access: 18.04.2024). P. 982

⁸⁵ Офіційний вебсайт Президента України. Виступ Президента України з нагоди на урочистому зібранні. *President.gov.ua*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-na-urochistomu-zibranni-z-nagodi-45530>.

⁸⁶ Порошенко: історична відповідальність за Голодомор лежить на РФ як правонаступниці СРСР. (2018). *Новини України*. УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/politics/10350813-poroshenko-istorichna-vidpovidalnist-za-golodomor-lezhit-na-rf-yak-pravonastupnici-srsr.html> (дата звернення: 27.05.2024).

⁸⁷ Порошенко: наш обов’язок розповідати про Голодомор. (2021). *LB.ua*. URL: https://lb.ua/society/2021/11/27/499614_poroshenko_obovyazok.html (дата звернення: 27.05.2024).

про роль українців у Другій світовій війни формує розуміння того, що Україна та європейські країни мають спільну історію: у 2015 р. у польському місті Гданську з нагоди 70-річчя перемоги над нацизмом П. Порошенко назвав Україну “новим фронтом Європи” і провів паралель між російською військовою агресією сьогодні і подіями, що відбулися на початку Другої світової війни, а саме посилаючись на спільний парад німецьких та радянських військ у Бресті у вересні 1939 р.⁸⁸. У відповідності до цієї парадигми наративів, українське політичне керівництво встановило 8 травня Днем пам’яті та примирення, що для України означало започаткування нової традиції пам’яті про Другу світову війну, відповідну європейській та відмінну від російської.⁸⁹

Отже, в основі поточного євроінтеграційного курсу України та її відокремлення від Росії містяться різноманітні історичні наративи, які використовують українське політичне керівництво та інститути громадянського суспільства, такі як звернення до спадщини Русь-України (шлюбні союзи князя Ярослава Мудрого, роль його доньки, французької королеви Анни, у розвитку тодішньої Європи, релігійна політика Володимира Великого), козацької Гетьманщини (військового та культурного внеску гетьмана Івана Мазепи в українське суспільство 17-18 ст., значення конституції Пилипа Орлика для демократії 18 ст.), Радянського Союзу (злочини проти українців з боку радянського керівництва, маніпулювання наративами про Другу світову війну). Це сприяє розумінню того, що Україна має спільні цивілізаційні риси з ЄС: християнська релігія, демократичний політичний лад, культурні інновації, а Росія широко асоціюється з колоніалізмом, відсталістю, агресією, авторитаризмом. З цього випливає, що майбутнє України, з огляду на її спільну європейську історію, також полягає у членстві в ЄС.

⁸⁸ Савицький Ю. (2015). Україна – це новий фронт Європи – Порошенко в Гданську. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/27000625.html> (дата звернення: 27.05.2024).

⁸⁹ Український інститут національної пам’яті. (2015). Методичні матеріали до відзначення Дня пам’яті та примирення та 70-ї річниці Дня перемоги над нацизмом у Другій світовій війні: 8-9 травня 2015. <http://www.memory.gov.ua/news/metodichni-materiali-do-vidznachennya-dnyapam-yati-ta-primirennya-ta-70-i-richnitsi-dnya-perem>.

Висновки

У цьому розділі досліджено історію становлення української державної політики пам'яті та українських наративів у зовнішній політиці з моменту незалежності 1991 р. та в умовах російської агресії. Після розпаду СРСР особливо актуальним є вивчення національної історії з метою легітимізації України та підтримці її суверенітету і євроінтеграції. Протягом років політичні та культурні еліти в Україні намагалися просувати різні інтерпретації минулого, що призводило до широких політичних дискусій і кризи ідентичності українського суспільства, яку посилювала російська пропаганда.

Однак після 2014 р. цивілізаційний шлях України вбачається у руху до європейських суспільств та відокремлення від Росії, що виявляється у зверненнях до наративів про Русь-Україну, козацьку Гетьманщину та складу України в СРСР, що протиставляють Україну Росії та обґрунтовують її європейське майбутнє.

РОЗДІЛ 3. ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКІ КОНФЛІКТИ ПАМ'ЯТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДОЛАННЯ ІСТОРИЧНИХ СУПЕРЕЧНОСТЕЙ У МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

3.1. Взаємодія польської та української моделей пам'яті після розпаду СРСР та в контексті російської пропаганди

Особливістю реалізації політики пам'яті у польсько-українських відносинах є те, що вона розпочалася досить рано, з кінця 1950-тих років⁹⁰. Навіть у Німеччині термін “політика пам'яті”, що охоплює усі дії, пов'язані з репрезентацією минулого, проведення ритуалів і дискурсів навколо нього і спрямовані на формування пам'яті та ідентичності, не використовувався широко, і дискусія на цю тему розпочалася тільки у 1980-тих рр⁹¹. Подальше оформлення відбувалося протягом 1989-1991 рр., зі здобуттям незалежності Польщі та України від СРСР, коли польсько-українські відносини поступово встановлювалися та налагоджувалися. У 1989 р. тодішня сателітна Польська Народна Республіка перетворилася на суверенну Республіку Польща. 1 грудня 1991 р. 90% виборців, які взяли участь у референдумі, проголосували за незалежність України. Наступного дня Польща визнала існування України у межах кордонів колишньої Української Радянської Соціалістичної Республіки, а згодом договір про добросусідство і співробітництво, підписаний між Польщею та Україною, став основою взаємних відносин. Досягнуте на той час польсько-українське політичне примирення сприяло тому, що Україна прийняла вступ Польщі до НАТО та ЄС, а Польща підтримала українські прагнення до євроінтеграції та НАТО, аби стати незалежною від Росії. Співробітництво України

⁹⁰ Stryjek T., Konieczna-Salamatin J. (2022). How historical cultures change and how we can study this. *The Politics of Memory in Poland and Ukraine: From Reconciliation to De-Conciliation*. Routledge. P. 2

⁹¹ Wolfrum E. (1999). *Geschichtspolitik in der Bundesrepublik Deutschland. Der Weg zur bundesrepublikanischen Erinnerung 1948–1990*. Darmstadt. Ss.31-32

та Польщі у військовій сфері активно розвивається з 2014 р., після анексії Криму та російської агресії на сході України⁹².

Водночас серед політичних польських та українських політичних еліт довгий час панувала думка, що політичного примирення між країнами навряд чи вдасться досягти без історичного примирення двох народів, що означало проведення масштабної роботи істориків з обох сторін із дослідження конфліктів. Переосмислення історичних наративів українсько-польських відносин почалося ще з 1970-тих рр., з ініціативи польських та українських політичних емігрантів, на яких значно вплинуло інтелектуальне середовище польського щомісячника “Культура”, що видавався у Парижі під головною редакцією політика, публіциста та епістолографа Єжи Гедройца⁹³. Разом із польським журналістом, публіцистом та політичним оглядачем Юліушем Мєрошевським, Є. Гедройц сформулював для Польщі майбутню зовнішню геополітичну доктрину “ULB” (“Україна, Литва, Білорусь”), яка ґрунтувалася на ідеї того, що незалежність вказаних держав на Сході послабить загрозу від Росії для Польщі, а тому Польща має сприяти підтримці з ними добросусідських відносин⁹⁴. До внеску Гедройца також зараховують спроби донесення до свідомості польського населення “українського бачення” певних проблем і міфів, а також помилок польської політики в українському питанні. За словами Богуміли Бердиховської, редакторки листування Гедройца з представниками української еміграції⁹⁵, з метою руйнування негативного образу українців у суспільній пам’яті головний редактор “Культури” опікувався тим, щоб матеріали для випусків, де відбувалося розвінчання міфів, готували саме українські автори.

⁹² Stryjek T., Konieczna-Salamatin J. (2022). How historical cultures change and how we can study this. *The Politics of Memory in Poland and Ukraine: From Reconciliation to De-Conciliation*. Routledge. P. 10

⁹³ Лішевська З. (2022). Бердиховська Б.: “Основа української культури – волелюбність» [інтерв’ю]. *Culture.pl*. URL: <https://culture.pl/ua/stattia/bogumila-berdykhovska-osnova-ukrainskoi-kultury-voleliubnist-interviu> (дата звернення: 27.05.2024).

⁹⁴ Крупник Л. (2023). Спадок Єжи Гедройца і його вплив на підтримку Польщею України. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/gyedroyts-polshcha-vplyv-elita-pidtrymka-ukrayiny/32342294.html> (дата звернення: 27.05.2024).

⁹⁵ Лішевська З. (2022). Бердиховська Б.: “Основа української культури – волелюбність» [інтерв’ю]. *Culture.pl*. URL: <https://culture.pl/ua/stattia/bogumila-berdykhovska-osnova-ukrainskoi-kultury-voleliubnist-interviu> (дата звернення: 27.05.2024).

І в Польщі, і в Україні римо- та греко-католицька церкви й опозиція долучилися до процесу перегляду спільної історії наприкінці 1980-тих рр., у співпраці з інститутами громадянського суспільства. Польські історики Т. Стрижек та Й. Конечна-Саламатін висловлюють думку, що у політичному вимірі інтереси двох країн щодо примирення парадигм історичної пам'яті збігалися, оскільки існувала думка про збереження на найближчі десятиліття стану справ, що сформувався після підписання договорів з Росією про дружні відносини і кордони у 1990-тих рр. З історії розвитку російських-радянських територій з 17 ст. до середини 20 ст. для політичних еліт впливав висновок, що Польща та Україна повинні були підтримувати одна одну, проте автори зазначають: за тридцятирічний період після підписання цих договорів зближення політик обох держав щодо Росії було “...єдиним постійним висновком, який Польща та Україна зробили з історії”⁹⁶. Досягнення консенсусу щодо спільної історії виявилось набагато складнішим: цьому перешкождали конфлікт 1943-1944 рр. на Волині, Східній Галичині та Холмщині між Армією Крайовою (АК), з одного боку, та Організацією українських націоналістів (ОУН) і Українською повстанською армією (УПА), з іншого, особливо скоєні проти польського цивільного населення злочини на Волині⁹⁷, післявоєнна депортація українців з Польщі до УРСР та в межах польських кордонів у рамках Акції “Вісла” 1947 р⁹⁸. Рефлексія над цими травматичними історичними подіями з обох сторін виявилася “нелінійною”: на думку Стрижека та Конечної-Саламатін, політика пам'яті Польщі та України взяла курс на зближення приблизно до 2005 р., після чого настав застій, а з 2010 р. — регрес у взаємовідносинах, що у 2015-2018 рр. наблизився до ознак польсько-української війни пам'ят. У своїй книзі “History, Memory and Politics in Central and Eastern Europe”, дослідники Ж. Мінк і Л. Ноймаєр пояснюють це так: протягом останнього десятиліття у регіоні відбулися певні трансформації політики пам'яті, зокрема відхід від примирення та рух до

⁹⁶ Stryjek T., Konieczna-Salamatin J. (2022). How historical cultures change and how we can study this. *The Politics of Memory in Poland and Ukraine: From Reconciliation to De-Conciliation*. Routledge. P. 2

⁹⁷ Motyka, G. (2011). *Od rzezi wołyńskiej do akcji “Wisła”. Konflikt polsko-ukraiński 1943– 1947*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.

⁹⁸ Rapawy S. (2016). *The Culmination of Conflict: The Ukrainian-Polish Civil War and the Expulsion of Ukrainians After the Second World War*. *Ibidem-Verlag*.

маніпуляції пам'яттю в політиці. Концепція “ігор пам'яті”, яку автори пропонують у роботі, демонструє, як актори починають конфлікт, нав'язуючи власну інтерпретацію минулого з метою звинувачення своїх опонентів у тому, що ті є єдиними виконавцями злочинів і не визнають своєї провини. Так актори, на думку авторів, розмивають кордони відповідальності за злочини, які вчинили зі свого боку⁹⁹. У результаті політика пам'яті України і Польщі спрямована на культуру миру лише впродовж останнього десятиліття, попри офіційні заяви¹⁰⁰.

Варто згадати про вплив російської агресії на польську та українську державну політику пам'яті. До початку 2014 р. політика пам'яті у Центральній та Східній Європі сприймалася як така, що не має суттєвих наслідків для міжнародної безпеки, однак початок російсько-української війни та її продовження у формі повномасштабної агресії довели, що це не так¹⁰¹. До 2014 р., як зазначалося у попередньому розділі, уряд намагався підтримувати баланс між двома конкуруючими наративами про історію України — пострадянським, “територіальним” та антирадянським, “просамостійницьким”¹⁰². У 2014-2015 рр., як наслідок реакції на російські пропагандистські наративи щодо українського минулого, почався процес декомунізації, а також становлення більш двозначної оцінки дій ОУН та УПА. За часів президентства П. Порошенка на офіційному рівні політика пам'яті стала схожою на ту модель, що використовувалася у Польщі та інших країнах, які вступили до ЄС у 2004-2013 рр., попри її нестачу системності. Війна Росії проти України призвела до “посткримського якісного переходу пам'яті” (post-Crimean qualitative shift of memory) про Другу світову війну у Центрально-Східній Європі: взаємодія між війнами пам'яті та реальною війною Росії проти

⁹⁹ Mink G., Neumayer L. (2013). *History, Memory and Politics in Central and Eastern Europe: Memory Games*. Springer Link. URL: <https://link.springer.com/book/10.1057/9781137302052>.

¹⁰⁰ Korostelina K. (2013). Identity and Power in Ukraine. *Journal of Eurasian Studies*, 4(1), 34-46. <https://doi.org/10.1016/j.euras.2012.10.002>

¹⁰¹ Stryjek T., Konieczna-Sałamatin J. (2022). How historical cultures change and how we can study this. *The Politics of Memory in Poland and Ukraine: From Reconciliation to De-Conciliation*. Routledge. P. 3

¹⁰² Гриценко О. (2017). Президенти і пам'ять. Політика пам'яті президентів України (1994–2014): підґрунтя, послання, реалізація, результати. *Видавництво «К.І.С.» Київ. Україна*. Ст. 387

України стала більш помітною, відбулася якісна переоцінка історичних подій у локальних культурах пам'яті¹⁰³.

Наприклад, хоча Україна, Білорусь та Росія розділяють основні символи та наративи, пов'язані з радянським міфом про Велику вітчизняну війну, пострадянські історії цього міфу зазнають значного розрізнення в Україні та в Росії: у той час як в російській міфологізованій історіографії поняття “Велика вітчизняна війна” було інтегроване в офіційний наратив російської ідентичності, патріотизму та військової слави, в Україні культура пам'яті є надто “розділеною” (“divided”), щоб національні еліти змогли виробити в суспільства єдиний погляд на Другу світову війну¹⁰⁴. Німецька дослідниця Т. Пентер пояснює це тим, що досвід війни та окупації був різний для українців з окремих регіонів, тому суміш наративів у галузі дослідження пам'яті створює враження, що події також відбулися різні¹⁰⁵. Як зазначає кандидатка історичних наук Я. Примаченко, науковці виокремлюють щонайменше чотири наративи Другої світової війни, які існували в українській історіографії упродовж 20 ст. та з початком незалежності набули загальної популяризації: західноукраїнський, для якого характерна героїзація боротьби ОУН та УПА проти радянської Червоної армії; російський, з його цілковитою опорою на радянський міф про Велику вітчизняну війну, а також наративами про боротьбу радянських партизан з нацистськими окупантами та колабораціоністами; польський, що акцентує увагу на боротьбі Армії Крайової проти УПА та іноземних окупантів; єврейський з його характерною концентрацією на Голокості та ролі ОУН і УПА в ньому¹⁰⁶.

В останні роки російська державна політика пам'яті все більше заявляє виняткове “право власності” Росії на перемогу у Другій світовій війні, що підтверджує заява Путіна у 2010 р. про те, що Росія виграла б війну “навіть без

¹⁰³ Fedor, J., Kangaspuro, M., Lassila, J., Zhurzhenko, T. (2017). War and Memory in Russia, Ukraine and Belarus. 10.1007/978-3-319-66523-8. P.4

¹⁰⁴ Ibid. P. 9

¹⁰⁵ Пентер Т. (2011). Українці та “Велика вітчизняна війна”. Україна: процеси націстворення. Упоряд. А. Каппелер; пер. з нім). Київ: К.І.С.. – С. 323.

¹⁰⁶ Примаченко Я. (2014). ОУН і УПА vs Голокост: “війни пам'яті” в сучасному соціокультурному контексті українського історіописання. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. URL: https://babynyar.org/storage/library/digital-articles/3e/8b/120S0027_file.pdf. С. 71

України”, просуваючи таким чином ідеї російського імперіалізму¹⁰⁷. У цьому контексті Польща зайняла оборонну позицію проти російської політики пам’яті, також щодо історичних суперечок з іншими країнами-сусідами¹⁰⁸, а по відношенню до України — наступальну¹⁰⁹. Польща демонструє першість у сфері державної політики пам’яті та публічної дискусії щодо подій не тільки власної історії, а й української, що засвідчує різницю між польською та українською історичними культурами: польське суспільство набагато більше занурене в національну пам’ять, ніж українське¹¹⁰. Проте з початком повномасштабного вторгнення прослідковуються зміни: війна вплинула на ставлення українців до діяльності ОУН і УПА, про що свідчать результати опитування Київського міжнародного інституту соціології від 2022 р.: позитивне ставлення українців до організації та армії зросло з 22% до 43% у порівнянні з 2013 р., а частка тих, хто дає негативну оцінку, зменшилася з 42% до 8%¹¹¹. Незважаючи на це, загалом залишається багато респондентів, які не визначились зі своєю думкою (37%). В умовах цих реалій постає ще більша актуальність вироблення послідовної та консолідуючої державної політики пам’яті щодо ОУН та УПА.

Культури пам’яті обох суспільств подібні у кількох важливих аспектах. По-перше, особливістю українсько-польських національних історичних наративів є зображення мучеництва, героїзму, боротьби за національну незалежність проти окупантів, особливо в період 20 ст. Різниця полягає в тому, що в Польщі героїчний наратив домінує в офіційному дискурсі тривалий час, тоді як в Україні він лише цього прагне. Складністю на шляху до спільного розділення героїчних наративів з обох сторін є визнання того, що деякі з визначних героїчних борців і жертв гноблення також чинили жорстокості, що стали основою польсько-українських

¹⁰⁷ Драч М. (2010). Путін: Росія виграла б Другу світову війну і без України. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/2250403.html> (дата звернення: 27.05.2024).

¹⁰⁸ Łuczewski M. (2017). Kapitał moralny: polityki historyczne w późnej nowoczesności.

¹⁰⁹ Stryjek T., Konieczna-Sałamatin J. (2022). How historical cultures change and how we can study this. *The Politics of Memory in Poland and Ukraine: From Reconciliation to De-Conciliation*. Routledge. P. 6

¹¹⁰ Ibid. P. 11

¹¹¹ КМІС. (2022). Прес-релізи та звіти - Динаміка оцінки діяльності ОУН-УПА у часи Другої світової війни: результати телефонного опитування, проведеного 7-13 вересня 2022 року. *Домашня сторінка КМІС*. URL: https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1146&page=1&fbclid=IwAR17B2cF-2nXiJh0bcp_ohhy2rL-n3jqGDA1u1BYGVGM850fxjswH6JkNfc (дата звернення: 27.05.2024).

суперечок. Іншою спільною рисою українського та польського історичного досвіду є травматичний вплив кількох масових трагедій 20 ст.: Голокост, звірства нацистів та радянських солдат, післявоєнні примусові масові депортації. Звідси випливає ще одна характеристика, яку поділяють обидві культури: неофіційні форми меморіалізації (спогади родичів, записки з підпілля тощо), в умовах замовчування колективних трагічних спогадів тоталітарною владою. За таких умов відбувся значний вплив воїнів пам'яті, про які йшлося у другому розділі¹¹².

Отже, з другої половини 20 ст. політика пам'яті у польсько-українських відносинах розвивалася під впливом польської та української еміграції. Історичне примирення між народами багато в чому залежить від переосмислення подій 1918-1947 рр., що залишалося нелінійним, проходячи періоди регресу та застою. Саме тому, що досвід Другої світової війни для українців був різним, в українській історіографії існують кілька наративів. В останнє десятиліття політика пам'яті на державному рівні тяжіє до західноукраїнської (націоналістичної) моделі пам'яті. І Україна, і Польща в своїх національних історичних наративах акцентують на мучеництві, героїзмі та боротьбі проти окупантів і характеризуються неофіційною меморіалізацією дискурсу, але героїчний наратив, до якого прагне Україна, домінує в офіційному дискурсі Польщі довше.

3.2. Війни пам'яті у відносинах Польщі та України

Аналізуючи сучасний український соціально-культурний контекст, складно інтегрувати його в загальноєвропейський, адже досвід Другої світової війни для українців відрізняється від регіону до регіону. Складнощі також створюють непослідовна політика пам'яті та процеси деколонізації радянської історії, яку Україна поділяла з Росією і в яку сьогодні активно втручається російська

¹¹² Grytsenko O. (2022). Politics of memory in Ukrainian-Polish relations: Poland's hyper-activeness and Ukraine's reactiveness. *The Politics of Memory in Poland and Ukraine: From Reconciliation to De-Conciliation*. Routledge. Pp. 38-39

пропаганда¹¹³. Неоднакове ставлення до кількох історичних подій та особистостей в національних культурах пам'яті України та Польщі призводить до суперечок з приводу вшанувань спірних річниць. Дослідник українсько-польських відносин Олександр Гриценко виділяє основні конфлікти двох історіографій щодо 20 ст.; польсько-українська війна 1918–1919 рр. з наступною анексією Польщею Східної Галичини і Волині; союз між УНР і Польщею в 1920 р., до складу якої входила Україна, відмовляючись від територіальних претензій на Східну Галичину та Волинь; окупація СРСР східних територій Польської держави в 1939 р. і включення Західної України до складу УРСР; криваві етнічні чистки польської меншини на Волині з боку українців загонами УПА і Східної Галичини, а також так звані “акції помсти”, здійснені підрозділами АК щодо населення українських сіл у 1943–1944 рр.; депортація поляків із Західної України до Польщі, а української меншини з південно-східної Польщі до СРСР у 1944–1951 роках¹¹⁴.

Останній приклад трагічної події спільної історії можна трактувати з двох боків. У той час як спогади про депортацію етнічних українців у 1947 р., Акцію “Вісла”, є ключовою частиною культури пам'яті української меншини, що проживає у Польщі, ця трагедія практично не з'являється в комунікативній пам'яті України як політичної нації і лише нещодавно знайшла там місце завдяки зусиллям українців у Польщі. У контексті взаємодії з Польщею українській державній політиці пам'яті загалом не вистачало стратегії та ініціативності, на думку О. Гриценка¹¹⁵, хоча стратегічні відносини України з Польщею декларувалися як політичний пріоритет, і на користь цього свідчить той факт, що за часів президентства Леоніда Кравчука і Леоніда Кучми в Україні партнерство двох країн містило в собі ряд примирних декларацій, пам'ятних акцій, присвячених складним питанням минулого, наприклад, відкриття меморіалу українським жертвам табору Явожно у 1998 р. та українсько-польська заява про 60-річчя Волинської трагедії,

¹¹³ Примаченко Я. (2014). ОУН і УПА vs Голокост: “війни пам'яті” в сучасному соціокультурному контексті українського історіописання. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. URL: https://babynyar.org/storage/library/digital-articles/3e/8b/120S0027_file.pdf. С 83

¹¹⁴ Grytsenko O. (2022). Politics of memory in Ukrainian-Polish relations: Poland's hyper-activeness and Ukraine's reactivity. *The Politics of Memory in Poland and Ukraine: From Reconciliation to De-Conciliation*. Routledge. Pp. 37-38

¹¹⁵ Ibid. P. 39

погодженої парламентами двох країн у 2003 р. Проте число жертв там не було точно вказано, оскільки загальноприйняті оцінки відрізнялись в обох країнах. Наприклад, Г. Мотика оцінює кількість жертв Волинської трагедії їх від 70 до 100 тисяч, а українських жертв у 13-16 тисяч. Польські охоронці пам'яті та президент Польщі Анджей Дуда – у 5 тисяч, а в деклараціях Сейму українські жертви взагалі не згадуються.

У 2015 р. до влади в Польщі прийшла консервативна партія “Право і справедливість” (PiS), характеристикою якої стала значна концентрація на історичному наративі країни. Підхід партії вплинув і на історичну політику Польщі по відношенню до України, зокрема щодо Волинської трагедії. У липні 2016 р. польський Сейм оголосив 11 липня “Днем пам'яті геноциду, вчиненого українськими націоналістами проти громадян Другої республіки”, збільшивши визнану кількість польських жертв до понад 100 тисяч осіб, але не згадавши українських жертв польських репресій¹¹⁶. Це рішення, попри запевнення, що воно не націлене проти сучасних українців, загострило стосунки з Україною, адже антирадянська боротьба УПА в українській політиці пам'яті розглядається як символ опору. У відповідь українські інтелектуали розкритикували рішення Сейму, звинувативши польських можновладців у викривленні історичної правди, та запропонували Верховній Раді визнати дії Польщі проти українців під час Другої світової війни військовими злочинами. Це призвело до двостороннього протистояння, яке посилювало руйнування українських меморіалів у Польщі, на що польський уряд майже не відреагував¹¹⁷. Український інститут національної пам'яті тимчасово припинив видачу дозволів на польські дослідження масових поховань на Волині, що спричинило двостороннє протистояння Інститутів національної пам'яті, що тривало і всі наступні роки. У 2017 р. заява лідера PiS Ярослава Качинського: “З Бандерою Україна не увійде в Європу” підкреслила нетерпимість Польщі до українського націоналізму, що ще більше ускладнило

¹¹⁶ Sejm. (2013). Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 12.07.2013 w sprawie uczczenia 70. Rocznicy Zbrodni Wołyńskiej i oddania hołdu jej ofiarom. <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WMP20130000606>.

¹¹⁷Скороход О. (2019). “На компроміси у питаннях національної пам'яті я йти не буду, — Володимир В'ятрович. *Censor.Net*.

двосторонні відносини¹¹⁸. Проте МЗС України лише відреагувало закликом “не політизувати чутливі сторінки... спільного історичного минулого”¹¹⁹.

Поправки, внесені Польщею у 2018 році до Закону про Інститут національної пам’яті, розширили перелік злочинів, вчинених українськими націоналістами, на що український історик Ярослав Грицак, відомий своєю позицією, що українське суспільство повинне визнати й засудити злочини проти поляків у 1943–44 рр. як злочини УПА¹²⁰, не підтримав нову історичну політику Польщі, назвавши її “несправедливою” та “виключно політичною маніпуляцією, інструменталізацією історії”¹²¹.

У подальшому загострення польсько-українських відносин через конфлікти історії тільки посилювалося. Спільні заходи пам’яті, що пропонувала Україна, польська стороні не приймала: наприклад, у 2018 р. президент П. Порошенко поїхав до Польщі, щоб взяти участь у вшануванні пам’яті українських жертв етнічних чисток поблизу Любліна, а президент А. Дуда вшанував пам’ять польських жертв на Волині¹²². Восени 2018 р. Верховна Рада України ухвалила постанову про 75-ту річницю примусової депортації українців із Польщі у 1944–1951 рр.¹²³

Після перемоги Володимира Зеленського на президентських виборах у 2019 р. очікувалися також зміни польського напрямку української політики пам’яті. Коли два президенти, Зеленський і Дуда, зустрілися у Варшаві для відзначення початку Другої світової війни, вони обговорили швидке рішення щодо запровадження двосторонніх історичних дискусій, а також стосовно відновлення українських зруйнованих меморіалів у Польщі та повернення дозволу на польські

¹¹⁸ TVP. (2017). “Nie Widzę Powodu, Dla Którego Mielibyśmy Powstrzymać w Polsce Proces Przemian.” *TVP.Info*. www.tvp.info/28953080/polske-trzeba-radykalnieprzebudowac.

¹¹⁹ Kasyanov G. (2018). Past Continuous : історична політика 1980-х–2000-х: Україна та сусіди. *Kyiv: Laurus*. P. 349

¹²⁰ Hrytsak, Y. (2018). “Не заради поляків чи примирення, а заради себе маємо засудити злочин Волині”. www.polukr.net/uk/blog/2018/03/38225/.

¹²¹ Ibid.

¹²² Бедрик Х. (2018). “Порошенко і Дуда не змогли домовитися щодо спільного дня пам’яті жертв Волинської трагедії, і відвідають заходи окремо.” *Censor.Net*. URL: https://censor.net/ua/news/3075216/poroshenko_i_duda_ne_zmogly_domovytytsya_schodo_spilnogo_dnya_pamyati_jertv_volynskoyi_tragediyi_i_vidvidayut

¹²³ Верховна Рада України. (2003). “Про схвалення українсько-польської парламентської заяви і заявки з 60-ю річницею Волинської трагедії. *Відомості Верховної Ради*. 2004. № 7. Ст. 61.

дослідження масових поховань на Волині¹²⁴. Однак, як зазначає Гриценко, масштабної роботи у сфері переговорів щодо історичної пам'яті не відбулося, а компроміс залишився лише “короткочасною ілюзією”: офіційно Польща дотримувалася свого радикального нарративу та продовжувала спроби кроків до того, щоб Україна йому відповідала¹²⁵. У 2021 р. доктор історичних наук, професор Львівського університету Богдан Гудь, що досліджує причини і мотиви Волинських подій 1943 р., в інтерв'ю у “Радіо Свобода” зазначив про роль ОУН, яка прагнула, щоб Волинь стала територією майбутньої моноетнічної Української держави, проте наголосив на соціальних мотивах тих подій, а не політичних чи етно-політичних, якими послуговуються і польські, й українські історики у дослідженні Волинської трагедії¹²⁶. Дослідник запропонував підхід до пом'якшення конфліктів пам'яті: рівноправний діалог з польськими колегами, за умови забезпечення достатнього фінансування на пошуки реальних жертв та “суспільного попиту” на цю проблему історії. У 2023 р., до 80-ї річниці Волинської трагедії, Україна і Польща запланували спільні заходи із вшанування жертв. Речник Польського Інституту національної пам'яті Рафал Лескевич заявив про прагнення до спільного діалогу та порозуміння навколо подій на Волині 1943 р. Він також наголосив на актуальності примирення політик пам'яті в умовах агресії Росії проти України та підвищення рівня обізнаності українців про Волинську різню і ширший контекст Другої світової війни, що може засвідчувати “ще один крок до загоєння історичних ран”¹²⁷. О. Гриценко для пом'якшення конфлікту пам'яті пропонує політику взаємного обмеження, що утримується від просування радикальних,

¹²⁴ BBC. (2018). “Holocaust Centre: Leaders ‘Minimised Polish Persecution’.” *BBC*. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-44728584>

¹²⁵ Grytsenko O. (2022). Politics of memory in Ukrainian-Polish relations: Poland’s hyper-activeness and Ukraine’s reactivity. *The Politics of Memory in Poland and Ukraine: From Reconciliation to De-Conciliation*. Routledge. P. 47

¹²⁶ Терещук Г. (2021). Волинська трагедія: ненависть українців до поляків формувалась десятиліттями. Передумови і мотиви. *PICU*. URL: [https://risu.ua/volinska-tragediya-nenavist-ukrayinciv-do-polyakiv-formuvalas-desyatylittjami-peredumovi-i-motivi_n119925](https://risu.ua/volinska-tragediya-nenavist-ukrayinciv-do-polyakiv-formuvalas-desyatylittjami) (дата звернення: 27.05.2024).

¹²⁷ Волосацька Н. (2023). 80-і роковини Волинської трагедії: погляд з Польщі. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-polshcha-volynska-trahediya-polski-istoryky/32494753.html> (дата звернення: 27.05.2024).

упереджених наративів, утримання від дій у відповідь на провокації в дипломатичних відносинах¹²⁸.

У 2024-2025 роках у відносинах між Польщею та Україною щодо історичної пам'яті відбулися зміни. У жовтні 2024 року Український інститут національної пам'яті оголосив про готовність дозволити проведення пошукових робіт жертв Волинської трагедії на Рівненщині¹²⁹. У грудні 2024 року та січні 2025 року у Львові відбулися засідання українсько-польської робочої групи з історичних питань, де сторони обмінялися інформацією щодо місць, які потребують пошукових та ексгумаційних робіт¹³⁰. Однак у 2024 році віце-прем'єр-міністр і міністр оборони Польщі Владислав Косіняк-Камиш неодноразово заявляв, що без вирішення питання Волинської трагедії (ексгумації та гідного вшанування польських жертв) Польща не підтримає вступ України до Європейського Союзу¹³¹. Президент Польщі А. Дуда дистанціювався від жорсткої риторики Косіняка-Камиша і наголосив на тому, що блокування вступу України до ЄС через історичні суперечки “вписується в політику Володимира Путіна”, який прагне зупинити євроінтеграцію України... і, хоча питання Волинської трагедії є важливим, його не слід використовувати як інструмент політичного тиску, особливо в умовах війни та загрози з боку Росії”¹³². З українського боку, прем'єр-міністр Денис Шмигаль зазначив, що попри прогрес у вирішенні історичних розбіжностей, під час війни це не є пріоритетом¹³³.

Отже, українсько-польські відносини в галузі політики пам'яті є досить складними через різне ставлення до спільної історії двох суспільств, зокрема

¹²⁸ Grytsenko O. (2022). Politics of memory in Ukrainian-Polish relations: Poland's hyper-activeness and Ukraine's reactiveness. *The Politics of Memory in Poland and Ukraine: From Reconciliation to De-Conciliation*. Routledge. P. 48

¹²⁹ Смишляев С. (2024). Україна дозволить полякам шукати жертв Волинської трагедії – DW – 02.10.2024. *Deutsche Welle*. <https://www.dw.com/uk/ukraina-dozvolit-polakam-sukati-zertv-volinskoj-tragedii-na-rivnensini/a-70391465>

¹³⁰ Гергелюк О. (2025). Друге засідання робочої групи України та Польщі щодо історичних питань заплановане на січень у Львові. *Censor.net*. URL: <https://censor.net/ua/news/3530490/ukrayina-ta-polscha-znovu-zberutsya-dlya-obgovorenyya-istorychnyh-pytan>

¹³¹ Lemaniak L. (2024). Wicepremier Władysław Kosiniak-Kamysz: Bez zakończenia sprawy Wołynia nie ma mowy o wejściu Ukrainy do UE. *Portal i.pl*. <https://i.pl/wicepremier-wladyslaw-kosiniakkamysz-bez-zakonczenia-sprawy-wolynia-nie-ma-mowy-o-wejsci-ukrainy-do-ue/ar/c1-18774165>

¹³² Biskupski R. (2024). Andrzej Duda o Władysławie Kosiniaku-Kamyszu. „Wpisuje się w politykę Putina”. *Rzeczpospolita*. <https://www.rp.pl/polityka/art41178911-andrzej-duda-o-wladyslawie-kosiniaku-kamyszu-wpisuje-sie-w-polityke-putina>

¹³³ Лісова Ю. (2024). Шмигаль про історичні розбіжності з Польщею: Прогрес у розв'язанні є, але під час війни він не пріоритетний. *Hromadske.ua*. <https://hromadske.ua/svit/231024-shmyhal-pro-istorychni-rozbiznosti-z-polshcheiu-prohres-u-vyrishenni-ye-ale-pid-chas-viyny-vin-ne-priorytetnyy>

Волинської трагедії, депортацій населення у 1940-х роках та інших травматичних подій. Після приходу до влади в Польщі партії PiS польська політика пам'яті стала більш націоналістичною і радикальною, що загострило відносини з Україною, призвівши до взаємного напруження у сфері історичних досліджень та дипломатичних відносинах. Незважаючи на заклики до двостороннього діалогу як з польського боку (в особі речника Інституту національної пам'яті Польщі Р. Лескевича) та українського (в особі доктора історичних наук Б. Гудя), конфлікт пам'яті досі не вирішений. Використання питання Волинської трагедії, яке залишається надзвичайно чутливим як у польському, так і в українському суспільствах, як інструменту політичного тиску може ускладнити процес євроінтеграції України та підірвати довіру між країнами.

Висновки

У цьому розділі проаналізовано політику пам'яті в українсько-польських відносинах, що розвивалася під впливом української та польської еміграції, згуртованої навколо постаті Є. Гедройца. В останнє десятиліття українська політика пам'яті набуває характеристик західноукраїнської націоналістичної моделі, у той час як Польща довгий час зосереджувалася на героїчному наративі в офіційному дискурсі. Відносини у сфері політики пам'яті двох держав залишаються складними. Після приходу до влади в Польщі партії PiS, польська політика пам'яті стала більш радикалізованою, що призвело до напруження у дипломатичних відносинах, яке, однак, залишається невирішеним, попри заклики істориків з обидвох сторін сприяти діалогу та розширенню досліджень обставин Волинської трагедії.

ВИСНОВКИ

Ця робота була зосереджена на аналізі процесів формування політики пам'яті у міжнародних відносинах, зокрема, в рамках внутрішнього та зовнішнього політичного дискурсу України. Було визначено теоретико-методологічні засади ключових понять та конструкцій для розуміння політики пам'яті, а також їхня роль у формуванні української державної політики щодо Європейського Союзу, зокрема Республіки Польща. Колективна ідентичність суспільства, що формується шляхом просування політичних, соціальних, культурних, історичних наративів, безсумнівно впливає на сприйняття держави на міжнародній арені та формує її здатність використовувати ці наративи для формування своїх зовнішньополітичних цілей.

Відповідно до визначених на початку роботи завдань, були сформульовані такі висновки:

По-перше, було виокремлено кілька наративів щодо історії України, її національної ідентичності, що домінували в офіційному політичному українському дискурсі з 1991 р. і до повномасштабного вторгнення 2022 р. Після 1991 р. українська політика пам'яті формувалася в умовах конфлікту між націоналістичним та радянським історичними наративами. Упродовж 2000-х років були спроби адаптувати націоналістичну парадигму, застосовуючи ідею героїзації визвольної боротьби українців у складі ОУН та УПА, а також піднесення періоду Руси-України й Гетьманщини на протипагу радянському спадку.

По-друге, були з'ясовані наративи, що активно вплинули на українське суспільство. До 2014 р. зберігалось розмежування між радянською та національною пам'яттю, переважно на локальному та регіональному рівнях. Політичні та культурні еліти в Україні протягом десятиліть намагалися просувати різні інтерпретації минулого в залежності доступу до влади, що призводило до контроверсій і кризи ідентичності українського суспільства за сприяння російської пропаганди. Після Революції Гідності націоналістичний наратив остаточно посів провідну позицію в офіційному державному дискурсі щодо пам'яті, а повномасштабна війна проти Росії 2022 р. активізувала цей наратив єдності та

героїзму, висунувши ідею боротьби за свободу на загальнонаціональний рівень. Особливо актуальним є вивчення національної історії з метою легітимізації України як держави в умовах протистояння російській агресії та підтримці євроінтеграції.

По-третє, були визначені контрверсії, головною з яких до 2014 р. залишався поділ на “західноукраїнську націоналістичну” та “пострадянську” пам’ять, що стримувало формування єдиного національного наративу і дозволяло російській пропаганді експлуатувати цю фрагментацію. Вона виникала навколо пам’яті про Другу світову війну, минуле України як радянської республіки, роль націоналістичних організацій. Важливо зазначити, що дослідження пам’яті в Україні досі характеризується багатоперспективністю та браком консенсусу за ключовими постатями й подіями 20 ст.

По-четверте, були виявлені наративи, які використовує Україна для досягнення сучасних зовнішньополітичних цілей. Передусім це наративи єдності з ЄС та відокремлення від Росії для реалізації євроінтеграційного курсу, такі як: наслідування Україною спадщини Русь-України (роль київських князів у розвитку Європи), Гетьманщини (військового та культурного внеску гетьманів І. Мазепи та П. Орлика в українське і європейське суспільство 17-18 ст.), радянської України у складі СРСР (злочини проти українців, маніпулювання наративами про Другу світову війну). Ці наративи в українській політиці пам’яті дозволяють виокремити та легітимізувати спільні цивілізаційні риси з ЄС, наприклад, християнство, демократія, інновації в культурному просторі. Водночас відбувається прагнення викликати негативні асоціації у західних суспільствах щодо Росії, насамперед про колоніалізм, відсталість, агресію, авторитаризм. Українські політики та громадянські інституції наголошують на майбутньому членстві України в ЄС.

По-п’яте, були визначені основні проблеми політики пам’яті у польському напрямку. Українська політика пам’яті поки не може досягти консенсусу в моделі пам’яті, тоді як у польській часто використовуються радикалізовані наративи щодо контрверсійних історичних постатей і подій 20 ст., що є суттєвим викликом для гармонійного розвитку польсько-українських дипломатичних відносин. Незважаючи на заклики воїнів пам’яті в обох країнах, напруження та невизначеність

щодо деяких “проблемних сторінок історії” (дослідження Волинської трагедії, героїзації УПА та її окремих лідерів тощо) залишаються актуальними. Хоча повномасштабне вторгнення Росії 2022 р. сприяло деякому зближенню позицій щодо польсько-українських подій 20 ст., конфлікти на підставі несумісності національних історичних наративів обох держав залишаються актуальними. Важливим кроком у напрямку примирення між Україною та Польщею щодо складних питань спільної історії стало те, що Україна офіційно дозволила Польщі проводити пошуково-ексгумаційні роботи жертв Волинської трагедії на своїй території, однак з боку українського суспільства в умовах війни запит на подальші дослідження є доволі низьким.

Дослідження колективної ідентичності країн та політик пам'яті характеризуються численними дискусіями і розбіжностями, адже суб'єктивність і упередженість навколо історичних наративів становлять виклики для цілісного політичного дискурсу та міжнародного іміджу країн.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Колективна пам'ять — спосіб, яким спільнота людей зберігає і відтворює спільні знання, досвід і спогади про значущі події минулого.

Історична пам'ять — сукупність образів, інтерпретацій, міфів, спогадів, пов'язаних з минулим суспільства, які зберігаються та передаються у ньому протягом певного часу.

Колективна ідентичність — сукупність образів, за допомогою яких спільнота усвідомлює власну унікальність та культурну іншність від інших спільнот.

Дослідження пам'яті (memory studies) — міждисциплінарна галузь, що досліджує феномен пам'яті як індивідуального і колективного явища, а також різноманітні аспекти його маніфестації та впливу на суспільство.

Політика пам'яті — організація колективної пам'яті органами державної влади за допомогою політичних та адміністративних засобів з метою збереження, просування або відкидання історичних подій у суспільній свідомості для досягнення певних цілей.

Наративи — розповіді, які структурують спосіб сприйняття та інтерпретації історичних феноменів для конструювання колективної ідентичності. Можуть містити у собі зміст, сюжет, символи та персонажів.

Конфлікти/війни пам'яті — суперечності, пов'язані з інтерпретацією історичних подій, усередині одного суспільства або між кількома суспільствами.

Воїни/охоронці пам'яті — суб'єкти, які розробляють, поширюють і просувають наратив націоналістичної пам'яті, сповідують єдине бачення минулого, висловлюючи та обстоюючи правду історії.

Політична еліта — внутрішня соціальна сукупність осіб, яка складає меншість, але виступає як суб'єкт підготовки та ухвалення стратегічних рішень у політичній сфері.

Ігри пам'яті — нав'язування одними акторами власної інтерпретації спільного історичного минулого іншим з метою їх обвинувачення у злочинах і виправдання злочинів зі свого боку.

Критичний аналіз дискурсу (Critical Discourse Analysis) — різновид дискурс-аналізу, що фокусується на аналізі зміни дискурсів протягом тривалого часу і, як наслідок, зміни соціокультурного середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Apfelbaum E. (2010). Halbwachs and the Social Properties of Memory. *Memory: Histories, Theories, Debates*. URL: <https://www.jstor.org/stable/j.ctt1c999bq.9?seq=7>
2. Åslund A. (2009). How Ukraine Became a Market Economy and Democracy. Washington D.C.: *The Peterson Institute for International Economics*. URL: <https://doi.org/10.1017/s0037677900015254>
3. BBC News Україна. (2017). Порошенко: Путін намагався викрасти Анну Ярославну до російської історії. *BBC News Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-40096632>
4. BBC. (2018). “Holocaust Centre: Leaders ‘Minimised Polish Persecution’.” *BBC*. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-44728584>
5. Bernhard M., Kubik. J. (2014). Twenty years after communism. The politics of memory and commemoration, edited by *Oxford, Oxford University Press*.
6. Biskupski R. (2024). Andrzej Duda o Władysławie Kosiniaku-Kamyszu. „Wpisuje się w politykę Putina”. *Rzeczpospolita*. <https://www.rp.pl/polityka/art41178911-andrzej-duda-o-wladyslawie-kosiniaku-kamyszu-wpisuje-sie-w-polityke-putina>
7. Confino A. (1997). Collective Memory and Cultural History: Problems of Method. *The American Historical Review*. Vol. 102, No. 5. URL: <https://www.jstor.org/stable/2171069>.
8. Fedor, J., Kangaspuro, M., Lassila, J., Zhurzhenko, T. (2017). War and Memory in Russia, Ukraine and Belarus. 10.1007/978-3-319-66523-8.
9. Fogu W., Kansteiner C. (2006). The Politics of Memory and the Poetics of History. *The Politics of Memory in Postwar Europe*.
10. Fowler R., Hodge B., Kress G., Trew T. R. (1979). Language and Control. London. *Routledge*. URL: <https://doi.org/10.4324/9780429436215>.

11. Grytsenko O. (2022). Politics of memory in Ukrainian-Polish relations: Poland's hyper-activeness and Ukraine's reactiveness. *The Politics of Memory in Poland and Ukraine: From Reconciliation to De-Conciliation*. Routledge.
12. Hayden, R. M. (1992). Balancing Discussion of Jasenovac and the Manipulation of History. *East European Politics and Societies*.
13. Hrytsak, Y. (2018). "Не заради поляків чи примирення, а заради себе маємо засудити злочин Волині". www.polukr.net/uk/blog/2018/03/38225/
14. Karner C., Mertens B. (2013). The Use and Abuse of Memory: Interpreting World War II in Contemporary European Politics. Taylor & Francis Group.
15. Kasianov G. (2023). Nationalist Memory Narratives and the Politics of History in Ukraine since the 1990s. *Cambridge University Press on behalf of the Association for the Study of Nationalities*. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/nationalities-papers/article/abs/nationalist-memory-narratives-and-the-politics-of-history-in-ukraine-since-the-1990s/6436C3912CD497A88C3E937192008925>
16. Kasyanov G. (2018). Past Continuous : історична політика 1980-х–2000-х: Україна та сусіди. *Kyiv: Laurus*.
17. Khai Huy Nguyen. (2014). Critique on Critical Discourse Analysis. *Academia*. URL: https://www.academia.edu/14490149/Critique_on_Critical_Discourse_Analysis
18. Klymenko L. (2022). The Role of Historical Narratives in Ukraine's Policy Toward the EU and Russia. *Historical Memory and Foreign Policy*. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-15194-1_3
19. Korostelina K. (2007). Identity, Autonomy and Conflict in Republics of Russia and Ukraine. *Communist and Post-Communist Studies*. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Korostelina_Karina/Identity_Autonomy_and_Conflict_in_Republics_of_Russia_and_Ukraine_anhl/.
20. Korostelina K. (2013). Identity and Power in Ukraine. *Journal of Eurasian Studies*, 4(1), 34-46. <https://doi.org/10.1016/j.euras.2012.10.002>

21. Korostelina K. (2018). Mapping national identity narratives in Ukraine. *Cambridge University Press*. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/nationalities-papers/article/abs/mapping-national-identity-narratives-in-ukraine/E94A1291CF8FFECA52E0F57791E43F9C>.
22. Kotkin, S. (1998). 1991 and the Russian Revolution: Sources, Conceptual Categories, Analytical Frameworks. *The Journal of Modern History* 70 (2).
23. Kuzio, T. (1998). Ukraine. State and Nation Building. *London: Routledge*.
24. Langenbacher E., Shain Y. (2010). Power and the Past: Collective Memory and International Relations. *Georgetown University Press*. URL: <https://www.jstor.org/stable/j.ctt2tt597>.
25. Lebow J. (2006). Research for the psychotherapist: From science to practice. *Routledge*.
26. Lemaniak L. (2024). Wicepremier Władysław Kosiniak-Kamysz: Bez zakończenia sprawy Wołynia nie ma mowy o wejściu Ukrainy do UE. *Portal i.pl*. <https://i.pl/wicepremier-wladyslaw-kosiniakkamysz-bez-zakonczenia-sprawy-wolynia-nie-ma-mowy-o-wejsciu-ukrainy-do-ue/ar/c1-18774165>
27. Łuczewski M. (2017). Kapitał moralny: polityki historyczne w późnej nowoczesności.
28. Mink G., Neumayer L. (2013). History, Memory and Politics in Central and Eastern Europe: Memory Games. *Springer Link*. URL: <https://link.springer.com/book/10.1057/9781137302052>.
29. Motyka, G. (2011). Od rzezi wołyńskiej do akcji “Wisła”. Konflikt polsko-ukraiński 1943– 1947. *Kraków: Wydawnictwo Literackie*.
30. Müller. (2002). Memory and Power in Post-War Europe: Studies in the Presence of the Past. *Cambridge University Press*.
31. Myshlovska O., Liebich A. (2014). Bandera: memorialization and commemoration. *Nationalities Papers*. URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/Bandera:-memorialization-and-commemoration†-Liebich-Myshlovska/f31451b8a3fb100c2444ac448b68710a3d868ba9>.

32. Onken E.-C. (2010). Memory and democratic pluralism the baltic states - rethinking the relationship. *Journal of Baltic Studies*, Vol. 41, No. 3, Special Issue: *Memory and Democratic Pluralism in the Baltic States – Rethinking the Relationship*. URL: <https://www.jstor.org/stable/43212968>
33. Polkinghorne, D. E. (2005). Language and meaning: Data collection in qualitative research. *Journal of Counseling Psychology*. <https://doi.org/10.1037/0022-0167.52.2.137>.
34. Rapawy S. (2016). The Culmination of Conflict: The Ukrainian-Polish Civil War and the Expulsion of Ukrainians After the Second World War. *Ibidem-Verlag*.
35. Sejm. Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 12.07.2013 w sprawie uczczenia 70. Rocznicy Zbrodni Wołyńskiej i oddania hołdu jej ofiarom. 2013. <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WMP20130000606>.
36. Smith, Rogers M. (2003). Stories of Peoplehood: The Politics and Morals of Political Membership. *New York: Cambridge University Press*.
37. Stryjek T., Konieczna-Sałamatin J. (2022). How historical cultures change and how we can study this. *The Politics of Memory in Poland and Ukraine: From Reconciliation to De-Conciliation*. Routledge.
38. Sutton J. (2012). Maurice Halbwachs on dreams and memory. *Springer*. URL: https://www.researchgate.net/publication/371686424_Maurice_Halbwachs_on_dreams_and_memory.
39. Titscher S., Meyer M., Wodak R., Vetter E. (2000). Methods of Text and Discourse Analysis: In Search of Meaning.
40. TVP. (2017). “Nie Widzę Powodu, Dla Którego Mielibyśmy Powstrzymywać w Polsce Proces Przemian.” *TVP.Info*. www.tvp.info/28953080/polske-trzeba-radykalnieprzebudowac.
41. Verovšek P. (2016). Collective memory, politics, and the influence of the past: the politics of memory as a research paradigm, *Politics, Groups, and Identities*, 4:3, 529-543, DOI: 10.1080/21565503.2016.1167094.

42. Wodak R. (2008). *Critical Discourse Analysis: History, Agenda, Theory, and Methodology*. URL: https://www.sagepub.com/sites/default/files/upm-binaries/24615_01_Wodak_Ch_01.pdf
43. Wodak R. (2009). The discourse-historical approach (DHA). *Linguistics*.
44. Wolfrum E. (1999). *Geschichtspolitik in der Bundesrepublik Deutschland. Der Weg zur bundesrepublikanischen Erinnerung 1948–1990*. Darmstadt.
45. Wylegala A. (2017). *Managing the difficult past: Ukrainian collective memory and public debates on history*. *Institute of Philosophy and Sociology, Polish Academy of Sciences, Warsaw, Poland*.
46. Yuen Foong Khong. (1992). *Analogies at War*. *Princeton University Press*. URL: <https://press.princeton.edu/books/paperback/9780691025353/analogies-at-war>
47. Бедрик Х. (2018). “Порошенко і Дуда не змогли домовитися щодо спільного дня пам’яті жертв Волинської трагедії, і відвідають заходи окремо.” *Censor.Net*.
https://censor.net/ua/news/3075216/poroshenko_i_duda_ne_zmogly_domovyty_sya_a_schodo_spilnogo_dnya_pamyati_jertv_volynskoyi_tragediyi_i_vidvidayut
48. Богінська І. (2021). Конфлікти пам’яті в міжнародних відносинах. *Регіональні студії*. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/39528/1/КОНФЛІКТИ.pdf>
49. Верховна Рада України. (2003). “Про схвалення українсько-польської парламентської заяви і заявки з 60-ю річницею Волинської трагедії. *Відомості Верховної Ради*. 2004. № 7.
50. Волосацька Н. (2023). 80-і роковини Волинської трагедії: погляд з Польщі. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-polshcha-volynska-trahediya-polski-istoryky/32494753.html>
51. Гергелюк О. (2025). Друге засідання робочої групи України та Польщі щодо історичних питань заплановане на січень у Львові. *Censor.net*. URL: <https://censor.net/ua/news/3530490/ukrayina-ta-polscha-znovu-zberutsya-dlya-obgovorennya-istorychnyh-pytan>

52. Гирич І. (2022). «Україна-Русь» чи «Київська Русь»? Ці поняття мають різний зміст – історик. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-rus-terminolohiya/31530763.html>
53. Гриценко О. (2017). Президенти і пам'ять. Політика пам'яті президентів України (1994–2014): підґрунтя, послання, реалізація, результати. *Видавництво «К.І.С.» Київ. Україна*
54. День захисника України. 1000 років нашому війську. Інформаційна кампанія та заходи Інституту. (2019). *Український інститут національної пам'яті - офіційний веб-сайт*. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/den-zahysnyka-ukrayiny-1000-rokiv-nashomu-viysku-informaciyna-kampaniya-ta-zahody-institutu>
55. Дорош С. (2023). "Армія. Мова. Віра". Як гасла Порошенка стали гаслами Зеленського. *BBC News Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-64175314>
56. Драч М. (2010). Путін: Росія виграла б Другу світову війну і без України. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/2250403.html>
57. Дурман О., Дурман М. (2022). Політологічний аналіз зовнішньополітичного курсу незалежної України. *Таврійський науковий вісник Серія "Публічне управління та адміністрування"*. URL: <https://www.researchgate.net/publication/359986764>.
58. Заява прес-служби. (2011). У БЮТ кажуть, що позбавлення Бандери Героя - рішення Януковича. *Новини України - УНІАН*. URL: <https://www.unian.ua/culture/447584-u-byut-kajut-scho-pozbavlennya-banderi-gerooya-rishennya-yanukovicha.html>
59. Льїн В. (2023). Індивід і соціум в контексті «колективної пам'яті» Моріса Гальбвакса. *Проблеми всесвітньої історії*. № 2 (22).
60. КМІС. (2022). Прес-релізи та звіти - Динаміка оцінки діяльності ОУН-УПА у часи Другої світової війни: результати телефонного опитування, проведеного 7-13 вересня 2022 року. *Домашня сторінка КМІС*. URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1146&page=1&>

p;fbclid=IwAR17B2cF-2nXiJh0bcp_ohhy2rL-
n3jqGDA1u1BYGVGM850fxjswh6JkNfc

61. Крупник Л. (2023). Спадок Єжи Гедройця і його вплив на підтримку Польщею України. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/gyedroyts-polshcha-vplyv-elita-pidtrymka-ukrayiny/32342294.html>
62. Лісова Ю. (2024). Шмигаль про історичні розбіжності з Польщею: Прогрес у розв'язанні є, але під час війни він не пріоритетний. *Нромадске.ua*. <https://hromadske.ua/svit/231024-shmyhal-pro-istorychni-rozbiznosti-z-polshcheiu-prohres-u-vyrishenni-ye-ale-pid-chas-viyny-vin-ne-priorityetnyu>
63. Лішевська З. (2022). Бердиховська Б.: “Основа української культури – волелюбність» [інтерв'ю]. *Culture.pl*. URL: <https://culture.pl/ua/stattia/bogumila-berdykhovska-osnova-ukrainskoi-kultury-voleliubnist-interviu>
64. Нагірняк Т. (2020). Виклики і перспективи політики пам'яті. *Фонд “Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва*. URL: <https://dif.org.ua/article/vikliki-i-perspektivi-politiki-pamyati>
65. Офіційний вебсайт Президента України Петра Порошенка. (2017). Звернення до Українського Народу у зв'язку з Днем пам'яті Героїв Крут. <http://www.president.gov.ua/news/zvernennya-do-ukrayinskogo-narodu-u-zvyazku-z-dnem-pamyati-g-39798>.
66. Офіційний вебсайт Президента України. Виступ Президента України з нагоди на урочистому зібранні. *President.gov.ua*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-na-urochistomu-zibranni-z-nagodi-45530>.
67. Пентер Т. (2011). Українці та “Велика вітчизняна війна” . Україна: процеси націєтворення. Упоряд. А. Каппелер; пер. з нім). *Київ: К.І.С.*. – С. 323.
68. Порошенко: історична відповідальність за Голодомор лежить на РФ як правонаступниці СРСР. (2018). *Новини України. УНІАН*. URL:

<https://www.unian.ua/politics/10350813-poroshenko-istorichna-vidpovidalnist-za-golodomor-lezhit-na-rf-yak-pravonastupnici-srsr.html>

69. Порошенко: наш обов'язок розповідати про Голодомор. (2021). *LB.ua*. URL: https://lb.ua/society/2021/11/27/499614_poroshenko_obovyazok.html
70. Президент України. (2016). Виступ Президента під час відкриття пам'ятника Гетьману України Івану Мазепі у Полтаві. *Офіційне інтернет-представництво. Президент України*. URL: <https://www.president.gov.ua/videos/vistup-prezidenta-pid-chas-vidkrittya-ramyatnika-getmanu-ukr-192>.
71. Президент України. (2021). Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року "Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України". *Президент України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4482021-40017>
72. Примаченко Я. (2014). ОУН і УПА vs Голокост: "війни пам'яті" в сучасному соціокультурному контексті українського історіописання. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. URL: https://babynyar.org/storage/library/digital-articles/3e/8b/120S0027_file.pdf.
73. Про внесення змін до статті 73 Кодексу законів про працю України щодо святкових і неробочих днів : Закон України від 16.11.2017 р. № 2211-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2211-19#Text>
74. Про вшанування пам'яті князя Київського Володимира Великого - творця середньовічної європейської держави Руси-України : Указ Президента України від 25.02.2015 р. № 107/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/107/2015#Text>
75. Про День захисника України : Указ Президента України від 14.10.2014 р. № 806/2014 станом на 29 лип. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/806/2014#Text>
76. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки :

- Закон України від 09.04.2015 р. № 317-VIII станом на 27 лип. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text>
77. Про заходи з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917 - 1921 років : Указ Президента України від 22.01.2016 р. № 17/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/17/2016#Text>
78. Савицький Ю. (2015). Україна – це новий фронт Європи – Порошенко в Гданську. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/27000625.html>
79. Скороход О. (2019). “На компроміси у питаннях національної пам’яті я йти не буду, — Володимир В’ятрович. *Censor.Net*. https://censor.net/ua/resonance/3131920/na_kompromisy_u_pytannyah_natsionalnoyi_pamyati_ya_yity_ne_budu_volodymyr_vyatrovych
80. Смишляев С. (2024). Україна дозволить полякам шукати жертв Волинської трагедії – DW – 02.10.2024. *Deutsche Welle*. <https://www.dw.com/uk/ukraina-dozvolit-polakam-sukati-zertv-volinskoj-tragedii-na-rivnensini/a-70391465>
81. Терещук Г. (2021). Волинська трагедія: ненависть українців до поляків формувалась десятиліттями. Передумови і мотиви. *PICU*. URL: https://risu.ua/volinska-tragediya-nenavist-ukrayinciv-do-polyakiv-formuvalas-desyatylittjami-peredumovi-i-motivi_n119925
82. Тхоровська С. (2022). Метод дискурс-аналізу: поняття та застосування (на прикладі ідеологічного дискурсу). URL: <https://www.researchgate.net/publication/359612914>.
83. Український інститут національної пам’яті. (2015). Методичні матеріали до відзначення Дня пам’яті та примирення та 70-ї річниці Дня перемоги над нацизмом у Другій світовій війні: 8-9 травня 2015. <http://www.memory.gov.ua/news/metodichni-materiali-do-vidznachennya-dnyapam-yati-ta-primirennya-ta-70-i-richnitsi-dnya-perem>.
84. Шевцова С. (2021). Конституція Пилипа Орлика. Повернення через 311 років. *Урядовий Кур’єр*. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/konstituciya-pilipa-orlika-povernennya-cherez-311-/>

85. Яблонський В. М., Лозовий В. С., Валевський О. Л., Здіорук С. І., Зубченко С. О. та ін. (2019). Політика історичної пам'яті в контексті національної безпеки України : аналіт. доповідь. *Київ : НІСД.*
86. Ященко Л. (2019). 43% за відносини з Росією, 40% – проти: хто голосував за Зеленського та які шанси у його партії. *Факти.* URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20190506-43-za-vidnosyny-z-rosiyeyu-40-proty-hto-golosuvav-za-zelenskogo-ta-yaki-shansy-u-jogo-partiyi/>

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційної роботи

Тема: “Коллективна ідентичність і політика пам’яті у міжнародних відносинах: історичні наративи України у взаємодії із Польщею”

Студент: Сущева Валерія Олегівна

Рік навчання, факультет: БП-4, ФСНСТ

Науковий керівник: професор, доктор політичних наук, професор кафедри міжнародних відносин Гриценко Олена Миколаївна

Рецензент _____

(вчений ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Захищена “ ____ ” _____ 20_ р.

Короткий зміст роботи

Ця робота досліджує роль політики пам’яті у міжнародних відносинах України, особливо у відносинах з Польщею. Встановлено, що колективна ідентичність, сформована через політичні та історичні наративи, впливає на міжнародне сприйняття України Європейським Союзом. Зовнішньополітичні цілі української політики пам’яті полягають у підкресленні європейської ідентичності країни та дистанціювання від Росії у межах євроінтеграційного курсу. Проте політика пам’яті в українсько-польських відносинах залишається складною через недостатню системність, конфліктні інтерпретації історичних подій і постатей, що спричиняє дипломатичні напруження. Незважаючи на заклики до діалогу з боку офіційних акторів, напруження через “проблемні сторінки історії” досі присутні.

Short summary:

This work examines the role of memory politics in Ukraine’s intrastate relations, especially in relations with the Republic of Poland. It has been established that the

collective identity formed through political and historical narratives affects the international perception of Ukraine by the European Union. The foreign policy goals of the Ukrainian memory policy are to emphasize the country's European identity and distance itself from Russia within the framework of the EU integration course. However, the memory politics in Ukrainian-Polish relations remain complicated due to insufficient systematicity, conflicting interpretations of historical events and figures, which causes diplomatic tensions. Despite the calls for dialogue by official actors, tensions over “problematic pages of history” are ever-present.